

Tradicijsko graditeljstvo i značaj u zajednici: studija slučaja sela u vukovarskom području

Rogač, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:518367>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-28**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za sociologiju

DIPLOMSKI RAD

Tradicijsko graditeljstvo i značaj u zajednici:
studija slučaja sela u vukovarskom području

Studentica: Ivana Rogač

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Tijana Trako Poljak

Zagreb, 2022.

SADRŽAJ

1. Uvod
2. Teorijsko-konceptualni okvir
 - 2.1. Tradicijsko graditeljstvo u Hrvatskoj
 - 2.2. Važnost izučavanja tradicijskog graditeljstva
 - 2.3. Karakteristike vukovarskog područja
3. Metodološki okvir istraživanja
4. Rezultati
 - 4.1. Tradicijsko graditeljstvo vukovarskog područja
 - 4.2. Analiza odabranih primjera
5. Diskusija
6. Zaključak
7. Popis literature
8. Popis slikovnih priloga
9. Sažetak

1. UVOD

Tradicijsko graditeljstvo je pojava koja se javlja u ruralnim krajevima te ju karakterizira graditeljstvo od strane samih seljaka i seoskih majstora umjesto školovanih majstora, kao i usmena predaja znanja i vještina umjesto knjiga. Ipak, važno je naglasiti da tijekom 19. i 20. stoljeća dolazi do urbanizacije i ubrzanih globalnih procesa rasta gradova te su gradnje ovog razdoblja svakako definirane različitim arhitektima i investitorima. Tijekom druge polovice 20. stoljeća, točnije od 1945. do 1991. pak dolazi do razdoblja socijalizma u kojem prevladavaju kolektivne i industrijske gradnje za radničku klasu te u ovom razdoblju država i uredi za urbanizam i planske izgradnje zamjenjuju arhitekta i investitore. Naposljetku u 21. stoljeću dolazi i do novih, suvremenih modela izgradnje u kojima prevladavaju inženjeri.

No, fenomen tradicijskog graditeljstva javlja se i u ruralnim krajevima Republike Hrvatske. Osim specifičnog načina prenošenja znanja, tradicijsko graditeljstvo definirala je i uporaba i obrada materijala, odnos građevine s prirodom i okolinom te oblikovanje same građevine. Također treba napomenuti da je Hrvatska posebno zanimljiva zemlja u kontekstu tradicijskog graditeljstva zbog svog jedinstvenog i specifičnog geografskog položaja unutar Europe pri čemu se miješaju različiti geografski utjecaji poput primjerice alpskog, mediteranskog, jadranskog, panonskog i dinarskog (Živković, 2013:6) te sukladno tome dolazi do različitih tipova tradicijskog graditeljstva i baštine na relativno malom geografskom području.

Važno je napomenuti i da je Hrvatska općenito veoma bogata zemlja kada je u pitanju baština tradicijskog graditeljstva (Živković, 2013:6), odnosno nasljeđe ruralne arhitekture. Kuće i seoska imanja na ovim prostorima u prošlosti su bili mnogo skromniji i manji u odnosu na danas, kako u vukovarskom području, koje je fokus ovog rada, tako i u ostatku Hrvatske, odnosno Europe. Kroz povijest su se u ruralnim krajevima uglavnom gradile kuće manjih dimenzija i pravokutnog tlocrta sa svega jednom prostorijom i ognjištem te do razvoja tradicijskog graditeljstva dolazi tek u 18. stoljeću kada se počinju graditi nešto veće seoske kuće, imanja i kućišta (Živković, 2013:6) odnosno zemljišta na kojima će se graditi objekti. Ipak, unatoč relativno malim promjenama, tradicijsko graditeljstvo ne doživljava veće promjene sve do 20. stoljeća, odnosno do završetka Drugog svjetskog rata (Živković, 2013:7) te tek kada dolazi do prvih većih promjena koje se vežu uz promjene u seoskom gospodarstvu. Primjerice, tada dolazi do raslojavanja sela i određenih promjena u strukturi seljaštva te se napuštaju određena tradicijska znanja i običaji kako bi se počelo graditi novim materijalima i na novi način. Ipak, materijal i konstrukcija tradicijskog graditeljstva uvijek su ostali podređeni aktualnim potrebama i zahtjevima seoske zajednice ili odabrane obitelji,

odnosno tradicijska gradnja se uglavnom podređuje samom seljaku i njegovim potrebama (Somek, 2013:52). Treba uzeti u obzir da se u ovome razdoblju ubrzano razvijaju industrijalizacija, urbanizacija, prometne infrastrukture te dolazi do raznih drugih promjena u političkom, ekonomskom, gospodarskom, a naposljetku i tehnološkom aspektu. Sve se to uvelike odražava na svakodnevni život na selu, a time i na tradicijsko graditeljstvo te se upravo u ovome razdoblju počinje razvijati određena „nova tradicija“ (Živković, 2013:7). Moralna komponenta i vrijednosti tradicijskog graditeljstva stoga se počinju mijenjati u ovome razdoblju (Moslavac, 1991:46) kao rezultat i posljedica ekonomskog i tehnološkog napretka koji su se između ostalog odrazili i na ruralno područje, uključujući i vukovarsko.

Tradicijsko graditeljstvo vukovarskog kraja koje je fokus ovoga diplomskog rada posebno je zanimljivo zbog svojih specifičnih seoskih i obiteljskih struktura (poput kućne zadruge), utjecaja tradicijskog nasljeđa te dostupnih materijala na tom području. Kod ovakvih tradicijskih gradnji prvenstveno se ističu jednostavnost i funkcionalnost te se najčešće povezuje s određenim autohtonim izražajem i kulturom (Somek, 2013:52). Same kuće i seoske objekte najčešće je podizao jedan seljak, član porodice te je eventualno po potrebi pozivao druge majstore ili članove porodice za pomoć (Somek, 2013: 52-53). Većina ovih majstora koji su djelovali na tradicijskom graditeljstvu kroz povijest danas su anonimni i nepoznati bez obzira koliko su bili obrazovani ili likovno nadareni. Osnovni cilj takve gradnje bio je funkcionalnost, odnosno vodilja je bila potreba određene obitelji i imanja. Uporaba materijala u ovakvim gradnjama ponekad se opisuje kao „iskrenost konstrukcije“ (Somek, 2013:53) te se veže uz jednostavnost, skromnost i tradiciju za razliku od primjerice gradskih gradnja i arhitekture poput palača, stambenih zgrada i sl. Uzrok tome jest upravo činjenica da su u ovakvim tradicijskim gradnjama živjeli i obitavali upravo sami seljaci, odnosno zidari, tesari, seoski majstori i slično, za razliku od gradskih radnika za koje se grade radničke i stambene četvrti. Kroz povijest se u tradicijskom graditeljstvu uglavnom od materijala koristio kamen te u nešto manjoj mjeri drvo, uz izuzetak regija u kojima je drvo dominantno gospodarsko dobro. Nešto rjeđe gradilo se i suhozidnom gradnjom, a u pojedinim regijama poput Banije nalazimo i česte primjere uporabe slame na krovovima tradicijskih kuća. Ipak, krovovi su najčešće drvene konstrukcije te su dvostrešni i na njima ponekad možemo naći i zabate.

Baština kao takva se može smatrati zajedničkim dobrom ruralnih zajednica, odnosno društva općenito (Cifrić i Trako Poljak, 2014:25). S obzirom na to da se tradicijska arhitektura prvenstveno smatra baštinom seoskih zajednica iznimno je važno da se aktivno radi na njezinom očuvanju i revitalizaciji kako bi se očuvala ne samo baština, već i seoska povijest i identiteti. U tom smislu

možemo razlikovati prirodnu i kulturnu baštinu (Cifrić i Trako Poljak, 2014:25). Iako se tradicijsko graditeljstvo prvenstveno promatra u kontekstu kulturne baštine ruralnih krajeva, nerijetko se može razmotriti i u kontekstu prirodne baštine s obzirom na specifičnosti korištenja tradicionalnih materijala ili povezanosti između arhitekture i prirode.

Kada govorimo o terminu „tradicijsko graditeljstvo” ističu se dva pojma: tradicija i graditeljstvo. Stoga je važno naglasiti da se pojam „graditeljstvo” prvenstveno povezuje s disciplinama poput arhitekture ili povijesti umjetnosti, no pojam „tradicija” je onaj koji je relevantan za sociološka istraživanja, posebice za ruralnu sociologiju, ali i sociologiju obitelji i religije. Pojam tradicije može se definirati kao definirati kao iskustvo, kultura, običaji, vjerovanja, norme i vrijednosti neke zajednice (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, 2022). S obzirom na to da se radi o višestrukome i kompleksnom pojmu, on se odnosi na mnoge humanističke discipline odnosno grane sociologije, s obzirom na to da govori o povijesti nekog mjesta, baštini, kulturnom identitetu, seoskoj zajednici i mnogom drugom. Tradicija tog graditeljstva prije svega predstavlja dio kulturnog i nacionalnog identiteta za određenu seosku zajednicu odnosno njezine mještane i obitelji.

Cilj ovog diplomskog rada je naglasiti važnost tradicijskog graditeljstva Hrvatske i ukazati na njezinu povezanost sa seoskom zajednicom. Seosku arhitekturu potrebno je razmotriti u kontekstu tradicijskog graditeljstva kako bi se ukazalo na njezine specifičnosti i njezin značaj u zajednici. Izučavanje tradicijskog graditeljstva važan je dio društvenih i humanističkih znanosti te između ostalog i sociologije, posebice ruralne sociologije zato što se ono ne smije promatrati iz prvenstveno aspekta graditeljstva ili arhitekture, već kroz značaj koje nosi za seosku zajednicu i seosku baštinu, ali i za društvene promjene i strukture koje nalazimo u ruralnim zajednicama. Sukladno tome, korištene metode u ovom diplomskom radu su analiza postojećih podataka, odnosno sekundarna analiza postojeće literature, istraživanja i dokumenata i drugih izvora te analiza prikupljenog sadržaja.

2. TEORIJSKO - KONCEPTUALNI OKVIR

Specifičnost tradicijskog graditeljstva jest činjenica da se razvijalo kroz povijest bez nužnog posredovanja školovanja i edukacije stručnjaka i majstora, već kroz iskustvo, praksu i tradiciju graditeljstva, dok danas dolazi do suprotnog slučaja u kojima se upravo ta tradicija u većini slučajeva zanemaruje pri gradnji novih objekata u ruralnim područjima. Upravo se iz tog razloga ruralno graditeljstvo pretežito veže i uz kolektivno nasljeđe i kulturu (Somek, 2013:53) za razliku

od urbane arhitekture, iako može uvelike varirati do pojedine regije unutar Hrvatske. Između ostalog se i zbog tog aspekta tradicijsko graditeljstvo treba promatrati kao veoma vrijedan dio nasljeđa graditeljstva određenog područja (Somek, 2013:66). Tijekom 20. stoljeća se između ostalog javlja i potreba za većim prostorom odnosno većim kućama i imanjima kao posljedica promjena u ubrzanom rastu društva, no istovremeno se javlja i problem uništenja šuma i prirode općenito zbog ubrzanog procesa gradnje pa se u ovome razdoblju javljaju i pokreti za zaštitu tradicijskog graditeljstva i seoske baštine (Moslavac, 1991: 46).

Nadalje, treba uzeti u obzir i promjene u dostupnosti, odnosno nedostupnosti materijala tipičnih za određene regije s obzirom na to da dolazi primjerice do zatvaranja starih kamenoloma, ali i otvaranja novih tvornica i sl. Tako tijekom 20. stoljeća dolazi i do rušenja, sječe i paljenja mnogih šuma pa određeni prirodni materijali postaju sve manje dostupni, primjerice drvo hrasta u međimurskoj regiji koje je bilo karakteristično za tamošnje gradnje (Sitta, 1991: 53). Stambeni i gospodarski objekti, odnosno i kuće i same imanja tradicijske arhitekture oduvijek su bile uvelike vezane uz prirodni materijal, primjerice drvo i zemlja (Sitta, 1991: 53) te oni predstavljaju određenu važnost za regiju iz koje potječu. Neki autori povezuju ove pojave s pojmom „antropologija arhitekture” (Muraj, 1998:45) te ističu kako se ovaj aspekt graditeljstva prvenstveno treba promatrati kao etnološka odnosno antropološka karakteristika seoske kulture.

Ruralno graditeljstvo svakako u sebi sadržava dio kulturnog, etničkog i društvenog identiteta (Muraj, 1998:46), kako kolektivnog tako i pojedinačnog, što se odrazilo i u njihovim gradnjama. Određeni tipovi gradnja kroz povijest u većini slučajeva nisu imali ustaljeno ime već su se koristili razna imena i nazivi koji su se u većini slučajeva i mijenjali kroz usmenu predaju (Šunjić i Tabain, 2021:37). Objekti tradicijskog graditeljstva nisu bili građeni isključivo kao sklonište ili mjesto za biološki i egzistencijski značaj, već kao objekt s određenim društvenim značajem unutar seoske zajednice (Somek, 2013:64)

Upravo kroz način gradnje u tradicijskom graditeljstvu može se saznati mnogo toga o organizaciji seoskih prostora, posebice kroz način i tehniku gradnje, odabir vrste materijala te namjena ili prenamjena raznih unutarnjih prostora u seoskom kućanstvu (Alaupović-Gjeldum, 1993:117). Za ovakve gradnje u većini slučajeva je od velike važnosti i sakralna arhitektura sela poput crkve ili samostana (Bojanić Obad Šćitaroci, 1997) koji su uvelike utjecali na razvoj sela i zajednice, a ponekad i cijele regije, stoga dolazi do povezanosti između tradicionalnih vrijednosti i graditeljskih postignuća (Demonja i Baćac, 2013:134). S obzirom na to da se znanja ovog tipa graditeljstva predaju gotovo isključivo usmeno, treba uzeti u obzir da se ne predaje samo znanje kao

takvo već i misli i graditeljsko iskustvo, odnosno samo kulturno dobro (Moslavac, 2011:91). Kao što je već spomenuto, graditelji ovakvih objekata najčešće su bili članovi obitelji ili članovi zajednice, stoga nije neobično da uz ovakav tip arhitekture vežemo iskrenost, skromnost, jednostavnost i funkcionalnost (Somek, 2013:52-53). Pri tome se posebna pozornost obraćala i na odabir materijala, odabir lokacije objekata te postavljanje i smještaja određenih elemenata poput zidova i stropova. Podjednako važni zasigurno su bili i gospodarski objekti poput staje, sjenika i sl. Stoga se u većini slučajeva ovi objekti povezuju s autohtonim i kulturnim nasljeđem ruralnih područja te se ističu posebnosti njihovih gradnji. Jedna od tih posebnosti svakako je i element kolektivnosti, odnosno njihovo kolektivno stvaranje. Tradicijsko graditeljstvo nastaje kao nešto zajedničko kad su u pitanju temelji i osnove gradnje, dok se individualnost može pronaći tek u pojedinim detaljima, dekoracijama, ornamentima ili likovnim detaljima (Somek, 2013:53).

Upravo su se usmenom predajom kroz povijest prenosila znanja tradicijskog graditeljstva ne samo o tehnikama gradnje ili izbora materijala, već i njihove obrade i oblikovanja, smještaja građevine unutar prostora sela, ali i razvijanje svijesti o važnosti i vrijednosti tradicijskog graditeljska unutar seoske zajednice (Živković, 2013:6). Nakon što se određeni tip objekta u tradicijskom graditeljstvu koristio kroz više generacija i naraštaja, on je najčešće tada postao već ustaljeni i poznati tip kuće ili imanja kroz usmenu predaju te sukladno tome seoski majstori su u većini slučajeva već imali poznati obrazac za gradnju te se improvizacija i individualni likovni izričaj uglavnom iznosio tek u određenim dekoracijama, ornamentima i sl. Kroz 20. stoljeće ovim se fenomenom sve češće bavi i relativno nova interdisciplinarna grana - antropologija arhitekture - kojoj je cilj istražiti odnos između građevine ili arhitekture i čovjeka ili kulture. Naglasak se stavlja na obostranost tog odnosa s obzirom na to da, s jedne strane, čovjek gradi i koristi arhitektonski objekt, a s druge strane, taj isti arhitektonski objekt utječe na kulturu ljudskog života (Muraj, 1998:45). Upravo je to glavna postavka tradicijskog, ruralnog, seoskog, narodnog, odnosno pučkog graditeljstva te se ono počinje proučavati tek relativno nedavno, a intenzivnije od razdoblja kraja Drugog svjetskog rata pa do danas, nakon što je uopće primijećena poveznica između te dvije pojave. Značajno je spomenuti i da je upravo tradicijsko graditeljstvo to koje u većini slučajeva nimalo ne narušava okoliš i prirodu, dok gradska arhitektura nerijetko ugrožava postojeća prirodna i kulturna dobra.

Ovakav tip graditeljstva stoga se može opisati kao prije svega jednostavan, ekonomičan i funkcionalan, bez nepotrebnih nadodanih dekoracija ili ornamenta na pročelju te bez nepotrebnih funkcionalnih elemenata ili dijelova objekta (Šarić Žic, 2004:34). Tlocrti su u pravilu gotovo uvijek

pravokutni, jednostavni i jednokatni (Šarić Žic, 2004:34) te nešto rjeđe prizemni, dok su gospodarski i dodatni objekti gotovo uvijek prizemni. Tradicijsko graditeljstvo se stoga veže uz baštinu, odnosno običaje, tradiciju i autohtono i povijesno nasljeđe sela (Demonja i Baćac, 2012:205). To se prvenstveno odnosi na ruralnu baštinu koja je temelj za ruralno graditeljstvo i ruralni turizam, odnosno materijalnu baštinu i očuvanje graditeljskog nasljeđa (Demonja i Baćac, 2012:205). Ruralni turizam, agroturizam i etnoturizam danas se u većini slučajeva svode na novoizgrađene objekte i umjetno formirana sela što dovodi u pitanje njihovu autentičnost (Zoričić, 2009:67) s obzirom na to da se tradicijsko graditeljstvo rijetko kada na ovaj način prezentira široj javnosti. Osim samog tradicijskog graditeljstva, seosku zajednicu uvelike definiraju i njezini ostali faktori poput gospodarstva, ekonomije, financija, tradicijske prehrane, tradicijskog načina odijevanja, narodnih običaja, religioznosti i pobožnosti, etnomedicine, ali i objekata koji služe za komunikaciju unutar i izvan zajednice poput trgovine, gostionice, sajмова, transporta ili opskrbe vodom (Černelić i Rajković, 2007:246). No, važno je naglasiti i da cilj analize i istraživanja tradicijskog graditeljstva nije nužno nauka o samom graditeljstvu ili arhitekturi, već prije svega i o socio-kulturnim identitetima stanovnika pojedinih seoskih zajednica. Tradicijska baština u većini je slučajeva nerazdvojiva od identiteta njezinih majstora i mještana, neovisno o njezinoj funkcionalnosti ili primjenjivosti u suvremenom svijetu (Černelić i Rajković, 2007:247). Stoga je važno uzeti u obzir da će potpunu sliku o tradicijskom graditeljstvu nekog područja ili nekog mjesta dati jedino one analize i istraživanja koje uzimaju u obzir i kontekst kulture, baštine i identiteta onih koji to mjesto obitavaju ili koji su ga obitali u prošlosti.

Pri tome treba uzeti u obzir i različite kriterije poput raznolikosti ili sačuvanosti određene regije i njezinog tradicijskog graditeljstva (Živković, 2014:487). Važno je istaknuti i da je većina naseljenih građevina u svijetu danas upravo dio tradicijskog graditeljstva (Živković, 2015:9) s obzirom na to da je kroz povijest prevladavao prostor namijenjen stanovanju i gospodarskim aktivnostima seoskog stanovništva te da je bio prvenstveno namijenjen potrebama sela, obitelji i zajednice. Sukladno tome, tradicijsko graditeljstvo, ali i graditeljske aktivnosti općenito uvelike ovise o materijalnom stanju pojedine zajednice pa tako primjerice uz povećanje financijskih mogućnosti dolazi i do rasta kuća u širini i visinu ili pak nadogradnji pojedinih gospodarskih objekata. Ipak, tijekom druge polovice 20. stoljeća dolazi do raslojavanja sela (Živković, 2013:7) te se događaju značajne socijalne, ekonomske, kulturne i gospodarske promjene u ruralnim područjima, odnosno u životu na selu. Počinje se graditi novim materijalima, napuštaju se neka od tradicionalnih znanja, uzori za gradnju postaju prigradska naselja te dolazi do smanjenja u razini

kvalitete izvođenja radova, posebice kod obnovljenih i novonastalih kuća (Živković, 2013:7). Obnova tradicijskih kuća veoma je kompleksna u izvedbi te se stoga u većini slučajeva zanemaruje, prvenstveno iz razloga poput udaljenosti ovih krajeva od prometne infrastrukture, čestog stanja ruševne arhitekture, nedostupnih financijskih sredstava te nedovoljno razvijena svijest o značaju i baštini tradicijskog graditeljstva (Šarić Žic, 2004:44). Važno je stoga zaštititi kulturnu baštinu tradicijskog graditeljstva te ukazati više pozornosti na konzervatorsko-restauratorske radove (Vlahović, 2009:91).

2.1. TRADICIJSKO GRADITELJSTVO U HRVATSKOJ

Odabir materijala koji je korišten u izgradnji tradicijskih objekata u Hrvatskoj gotovo je uvijek vezan uz prirodnu sredinu sela i ono što ona graditeljima može ponuditi (Sitta, 1991:53). Mnogi autori upravo ovu pojavu ističu kao bogatstvo tradicijskog graditeljstva Hrvatske te se spominju i pojmovi poput „prirodno nastalo graditeljstvo” i „ekološko graditeljstvo” (Živković, 2015:9). Iako je kuća kao takva oduvijek predstavljala centralni dio ljudskog života, pojmu tradicijske kuće može se pridati i još veće značenje s obzirom na to da se ona povezuje s tradicijom, baštinom, ali i samim životom seoske zajednice (Živković, 2013:62). Upravo tradicijska kuća za seljake znači dom i utočište te predstavlja određenu sigurnost, prvenstveno od vanjskih utjecaja poput vremenskih nepogoda. Ipak, nakon razdoblja Drugog svjetskog rata u većini europskih ruralnih područja, pa tako i hrvatskih, uočen je trend dezintegracije sela (Živković, 2013:7) odnosno raspada i nestajanja seoskog društva te dolazi do značajnih promjena u kontekstu života na selu i graditeljstva. Gradnja i konstrukcija ovih objekata uvelike je ovisila i o znanju, vještini i graditeljskom umijeću dostupnih seoskih majstora (Živković, 2015:9). U većini slučajeva su gradnje ovisile upravo o ekonomskim uvjetima, odnosno dostupnosti financijskih sredstava, stoga nije čudno da se tradicijsko graditeljstvo uvelike razlikuje od regije do regije unutar Hrvatske, pa tako primjerice možemo uočiti velike razlike u tradicijskom graditeljstvu dubrovačke i vukovarske regije. Ipak, ono što je u većini slučajeva zajedničko većini hrvatskih seoskih zajednica odnosno društvu koje prevladava u hrvatskim ruralnim područjima jest da se ona kroz povijest mogu okarakterizirati kao veoma tradicionalno, pa čak i relativno konzervativna (Muraj, 1998:49). Nadalje, u većini slučajeva kod gradnji tradicijskog graditeljstva pazilo se i na najmanje detalje kada je u pitanju priroda i okoliš, poput smještaja kuće u odnosu na konfiguraciju tla, smjer puhanja vjetra i ostalih prirodnih nepogoda (Laszlo, 1982:27).

No, kao i u ostatku Europe, dolazi do prekida tradicije ruralnog graditeljstva tijekom 20. stoljeća (Živković, 2015:9), posebice u drugoj polovici 20. stoljeća. Tada se napuštaju do tada poznata znanja i vještine te dolazi niz estetskih inovacija kao rezultat urbanizacije, industrijalizacije, deagrarizacije i elektrifikacije (Živković, 2015:9). U tome se razdoblju ono što je starinsko počinje promatrati na izrazito negativan način (Živković, 2015:9) te se to odražava između ostalog i na hrvatsko tradicijsko graditeljstvo. Neki autori navode da su se u ovome razdoblju seljaci sramili svoje baštine i kulture te iz tog razloga u većini slučajeva ruše stare tradicijske građevine i grade novije i modernije (Živković, 2015:9). Od početka druge polovice 20. stoljeća tako prirodne materijale poput drva i kamena sve češće zamjenjuju moderni materijali poput betona, cementa i crijepa. Taj novi način gradnje nije se dobro odrazio na seosku zajednicu te su ove gradnje i objekti bili manje funkcionalni u odnosu na prethodne s obzirom na to da nisi bili građeni za čovjeka, odnosno za seljaka i njegovu obitelj te njihove želje i potrebe. Ovakve građevine u većini slučajeva su uključivale mračne, predugačke i preuske hodnike, nepotrebne balkone i slično (Živković, 2015:9). Krajem 19. i početkom 20. stoljeća, pojava novih arhitektonskih i umjetničkih stilova poput bidermajera i klasicizma počinje imati sve veći utjecaj na tradicijsko graditeljstvo u Hrvatskoj. U tom se razdoblju počinje pojavljivati sve više stambenih objekata tradicijskog graditeljstva na kojima možemo vidjeti primjerice klasicistička obilježja poput naglašenog ulaznog prostora, odnosno pročelja, dok se bidermajer pak odlikuje kroz sve češću gradnju masivnih zidanih kuća (Sitta, 1991:54). Ispred ulaza ovih stambenih objekata sve se češće mogu pronaći mali trijemovi i općenito povišeni dijelovi do kojih vodi nekoliko stepenica te su natkriveni malim krovom kojeg pridržavaju najčešće dva manja nosača (Sitta, 1991:54). Nadalje, jasno je vidljiv i likovni utjecaj ovih razdoblja na nekim primjerima hrvatskog tradicijskog graditeljstva. To se prvenstveno odnosi na drvene elemente u eksterijeru poput tradicionalnog drvenog zabata ili pak ulaznih vrata na kojima često možemo naći izrezbarene likovne motive poput manjih križeva, a koji simboliziraju „lice kuće” (Sitta, 1991:54). Iako se ovakvi stambeni objekti hrvatskog tradicijskog graditeljstva na prvi pogled razlikuju od većine njih kroz povijest, te se razlike ipak očituju gotovo isključivo u njezinom eksterijeru, dok se u interijeru može jasno vidjeti da se radi o tradicijskoj kući ovoga područja.

Sela u Hrvatskoj mogu se podijeliti na dva tipa: sela uličnog tipa i negrupirana, razbijena, odnosno „raštrkana” sela koja se najčešće nalaze relativno razdvojena jedna od drugih te ih ne spajati grupira primjerice škola ili crkva (Đaković i Horvat, 2000:114). Ipak, važno je naglasiti da se ovdje radi o podjeli idealnog tipa te su česti primjeri sela i zaselaka u hrvatskim ruralnim

područjima koji ne pripadaju u potpunosti ni jednom od ovih tipova, odnosno djelomično i jednom i drugom. U ruralnim krajevima Hrvatske uglavnom prevladavaju i tzv. *ušorena* sela, koja su pročeljem, a kasnije i svojim bočnim tj. izduženim dijelom, okrenute prema ulici. Česta su naselja izduženog tipa u kojima su seoske kuće smještene u nizu uz glavnu cestu ili prometnicu koja najčešće vodi do obližnjeg polja ili pak do sljedećeg naseljenog mjesta tj. susjednog sela. Ovakve seoske kuće najčešće imaju prostrana i široka dvorišta s pripadajućim stajama, vrtovima te ponekad vinogradima i šumama. Same kuće se u većini slučajeva mogu podijeliti na prizemnice i katnice, a na ulazu se kod većine gradnji mogla naći konjska potkova (Moslavac, 2011:97) za koju se vjerovalo da donosi sreću, mir i blagostanje u kućanstvu. Kod kuća katnica, prizemlje je u većini slučajeva bilo osigurano za gospodarske funkcije, dok je kat bio namijenjen za stanovanje i svakodnevni život ukućana (Muraj, 1998:50). U prizemlju su se dakle mogle pronaći prostorije poput spremišta i staje, dok su se na katu nalazile spavaonice. Ipak, stambeni i gospodarski objekti ponekad su se podizali bez unaprijed razrađenog prostornog plana, bez određenog reda ili organizacije te je danas kod napuštenih objekata ponekad teško razdvojiti i analizirati koji je tradicijski objekt kojem domaćinstvu, posebice ako se dvorište koristilo kao zajedničko ili ako su granice između kuća ostale nedefinirane (Alaupović-Gjeldum, 1993:123). Ipak, iako ova pojava možda nije idealan slučaj za analize i istraživanja od strane konzervatora, restauratora, etnologa, sociologa i drugih, mnogo nam govori o seoskoj zajednici u prošlosti te povezanosti između nje, odnosno o mjeri povjerenja unutar zajednice koja nije zahtijevala ograđivanje vlastitog imanja. Takvo što se nadovezuje i na činjenicu da se u mnogim selima izvornu jezgru činile nekoliko obitelji odnosno povezanih domaćinstava te ih se može smatrati i zajedničkim sklopovima koji nastaju spontano, ali u skladu s čovjekom i prirodom (Alaupović-Gjeldum, 1993:123). Nadalje, ovakvi tradicijski objekti su prije svega prilagođeni svojoj okolini, ali i uravnoteženi, funkcionalni i štedljivi s obzirom na to da su rađeni po mjeri čovjeka, odnosno seljaka (Alaupović-Gjeldum, 1993:138).

Danas u hrvatskim selima sve češće možemo pronaći primjere nezgrapnog i gotovo neprimjerenog kontrasta koji nastaje kao posljedica suvremenih gradnji pored onih tradicijskih. Radi se o potpuno modernim novogradnjama i novoizgrađenim naseljima, s prikladno i suvremeno opremljenim kućanstvima, koje nastaju u doticaju s tradicijskim kućama, primjerice slamnatim „hižama”, koje predstavljaju seosko nasljeđe i baštinu lokalne zajednice (Sitta, 1991:54). Stoga možemo zaključiti da dolazi do oblikovanja, razvoja i gradnje različitih tipova sela, ovisno o različitim elementima i čimbenicima. Primjerice, kao jedan od značajnijih čimbenika oblikovanja

sela treba istaknuti vrstu tla koju nalazimo u određenoj regiji, ovisno o tome je li teren ravan ili brdovit, ili pak kombiniran, odnosno nalaze li se određene vode na istom prostoru, jesu li te vode tekuće ili ne te nalaze li se na tom prostoru površine poput oranica, livada, šuma, polja, pašnjaka i ostalih geografski pogodnih uvjeta za razvoj zajednice (Alaupović-Gjeldum, 1993:119). Nadalje, kao središte života sela i seoske zajednice najčešće se izdvaja crkva ili, u rjeđim slučajevima, samostan s crkvom. Danas se uz sakralne objekte mogu dodati i škola, dućan i gostionica (Alaupović-Gjeldum, 1993:122) kao suvremena jezgra života seoske zajednice. Sukladno tome, selo kroz povijest mijenja svoja funkcionalna, formalna i kulturološka obilježja dok tradicijska arhitektura dobiva na svojem kulturološkom značenju (Kranjčević, 1999:1).

Kao što je već spomenuto, Hrvatska je zemlja u kojoj nalazimo relativno veliku raznolikost tradicijskog graditeljstva u relativno malom prostoru. Tako primjerice u Hrvatskom zagorju prevladava tip kuće koja se naziva i zagorska „hiža” koju karakterizira spontanost pri izgradnji, dok se sama sela formiraju kao manja skupina kućišta bez određenog reda ili organizacije (Živković, 2013:131). U Gorskom kotaru pak nalazimo relativno velike i prostrane kuće koje se nazivaju „hiše” (ili pak „šiše”) što nije neobično s obzirom na to da i sama regija obuhvaća relativno velike i neiskorištene prostore. U Lici prevladava tip kuće brvnašice koja uključuje dva prostora, kameni zidani podrum i uzak daščani krov. Nadalje, u Istri nalazimo kuće poznate pod imenom kažun, a radi se o relativno malim kamenim kućama s kružnim tlocrtom i građenim od suhozida. Unutar Dalmacije dolazi do različitih obilježja s obzirom na široko područje koje regija obuhvaća, no može se podijeliti na „nisku” dinarsku kulturu i „visoku” mediteransku kulturu (Živković, 2013:229). Ipak, ono što ih povezuje jest prvenstveno kamena gradnja. Iz navedenoga je jasno da unutar Hrvatske dolazi do različitosti ovisno do pojedine regije i geografskih utjecaja pod koji je ona spadala, no istovremeno ih povezuju određene karakteristike poput njihove tradicije i baštine.

2.2. VAŽNOST IZUČAVANJA TRADICIJSKOG GRADITELJSTVA U DRUŠTVENIM I HUMANISTIČKIM ZNANOSTIMA

Specifičnost za hrvatsko područje činjenica da je ratno razaranje uvelike utjecalo na neadekvatno očuvanje etnografske i kulturne baštine tradicijskog graditeljstva. (Đaković i Horvat, 2000:128). Takve pojave mogu se povezati i s ostalim ubrzanim promjenama na ovom području, poput procesa urbanizacije (Laszlo, 1982:27), deruralizacije i deagrarijacije s obzirom na to da stanovnici hrvatskih sela sve češće danas iseljavaju u veće gradove, odnosno gotovo isključivo grad Zagreb koji čini čak 1/4 ukupnog hrvatskog stanovništva. Pri tome dolazi do dvostrukog problema s

obzirom na to da ruralna hrvatska područja ostaju gotovo prazna i nenaseljena, dok se gradovi poput Zagreba suočavaju s prevelikom naseljenošću koja dovodi do niza komunalnih i ekoloških problema (Laszlo, 1982:27).

Stoga je prijeko potrebno obratiti posebnu pozornost na očuvanje i prepoznavanje vrijednosti hrvatske tradicijske baštine, odnosno tradicijskog i pučkog graditeljstva. Ovaj problem u većini slučajeva potječe i od samog stanovništva seoskih zajednica koji su nedovoljno informirani i educirani kad je u pitanju očuvanje vlastitog mjesta i vlastitih kuća koje spadaju pod tradicijsku baštinu te bi upravo ta pozitivna promjena mogla uvelike potaknuti proces revitalizacije zanemarenih tradicijskih objekta u Hrvatskoj (Černelić i Rajković, 2007:246). Ipak, značajan dio ruralnih vrijednosti, kao i vrijednosti tradicijskog graditeljstva, danas nestaju na našim prostorima (Jurišić, 1991:44). Treba uzeti u obzir da su ruralne promjene i novi procesi na selu neizbježni, no pri tome bi trebalo obratiti pozornost kako ne bi nestale tradicionalne vrijednosti i način života seljaka. (Jurišić, 1991:44). Potrebno je obratiti pozornost na moguće potencijalne posljedice nekontroliranih rekonstrukcija ili sanacija (Šarić Žic, 2004:33) kako bi se na ispravan način očuvalo i konzerviralo graditeljsko nasljeđe određenih ruralnih područja. Potrebno je stoga imati adekvatne konzervatorske radove i smjernice kako bi se revitalizacija prostora provela na ispravan način (Šarić Žic, 2004:33) te obratiti pozornost na sve čimbenike koji su važni za život unutar seoske zajednice poput njezinog tla, klime, vode, ekologije, društvenih i političkih odnosa unutar zajednice, ekonomije, financijskog i materijalnog stanja, narodnih i etnoloških običaja, povijesno-kulturnog utjecaja i drugih.

Ovakve gradnje najčešće su izrazito jednostavne i funkcionalne, bez nepotrebnih dekoracija i ornamenata (Šarić Žic, 2006:353) te se koriste materijali poput kamena i drva zato što je čovjek na selu uglavnom okružen upravo tim materijalima u prirodi. Tlocrti su također veoma jednostavni te najčešće pravokutnog oblika, a same građevine su dvoetažne odnosno jednokatne, a ponekad i prizemni odnosno jednoetažni, dok su gospodarski objekti najčešće prizemni (Šarić Žic, 2004:33). Kao najčešći građevni materijal ističe se kamen te nešto manje drvo. No, upravo je drvo karakteristično za tradicijsko graditeljstvo na hrvatskom području te neki autori ističu da se drvena kuća na ovim prostorima može smatrati „prahrvatskom baštinom” (Somek, 2013:53). Ovakvi objekti trebaju se promatrati i kao produkt narodnog umijeća, odnosno narodnog likovnog izričaja te su se u većini slučajeva povezivali s određenim nacionalnim i kulturnim identitetom. Nadalje, hrvatsko tradicijsko graditeljstvo svakako se može smatrati i važnim dijelom europske kulturne baštine s obzirom na njezinu povijesnu, kulturnu i funkcionalnu vrijednost. Stoga je od velike

važnosti s jedne strane utjecati na lokalno i seosko stanovništvo što se tiče promjene odnosa prema seoskoj baštini i nasljeđu, a s druge strane istovremeno utjecati i na urbanističke planere poput arhitekta i građevinara kako bi se što više pozornosti obratilo na odnos između čovjeka i seoske okoline, odnosno njegovo očuvanje (Jurišić, 1991:45). Kad se radi o očuvanju tradicijskog graditeljstva potrebno je ponekad razmotriti i definirati zajedničke arhitektonske karakteristike umjesto opširne analize svakog sela ili zaselka zasebno te se to postiže tako da se ispituju karakteristike, stanje i mogući smjerovi revitalizacije tradicijskih gradnji (Šarić Žic, 2004:33). Ponekad je pak teško utvrditi točno vrijeme nastanka određenih promjena na objektima tradicijskog graditeljstva s obzirom na to da ovakvi objekti ponekad ne prate stilske trendove i promjene koje primjerice nalazimo u arhitekturi ili umjetnosti istog vremena. Jedine promjene koje su se unosile na objekte tradicijskog graditeljstva u većini slučajeva se vežu uz trenutno financijsko stanje vlasnika odnosno obitelji koja u njoj obitava, iako su se i pri tome najčešće poštivale tradicijski elementi i njezina arhitektonska baština (Alaupović-Gjeldum, 1993:125).

Objekti tradicijskog graditeljstva često se povezuju i s raznim lokalnim i regionalnim običajima te kroz izučavanje ovog tipa graditeljstva često možemo saznati mnogo toga i o određenim obrascima ponašanja unutar seoske zajednice, kao i o temeljnim kulturnim vrijednostima (Muraj, 1998:47). Pri tome se prvenstveno misli na obitelj kao osnovnu društvenu i gospodarsku jedinicu u seoskoj zajednici, ali i gospodarski aspekt kao izvor i uvjet za egzistenciju (Muraj, 1998:49). Ipak, danas sve češće dolazi do napuštanja tradicionalnog hrvatskog načina života te brisanja granica između sela i grada, a posebice u prigradskim naseljima te ove pojave dovode do gubitka identiteta seoske zajednice (Jurišić, 1991:44). Jedna od osnovnih postavki suvremenog pokreta konzervacije i restauracije te očuvanja tradicijskog graditeljstva jest upravo revitalizacija, odnosno ponovna prenamjena objekta koja bi mu omogućila da se ponovno koristi na kvalitetan i ispravan način. Određeni tradicijski objekti poput vukovarskih stambenih kuća izgubili su funkciju koju su imali pri svojoj izgradnji te kroz svoju povijest, pri čemu im nije pridana nova funkcija nakon gubitka one izvorne. Iz tog razloga ovi su tradicijski objekti izloženi bržem propadanju te su sve češće napušteni i devastirani. Ovakav oblik revitalizacije trebao bi zadovoljiti uvjete i zahtjeve suvremenog načina života u 21. stoljeću, no istovremeno je potrebno obratiti pozornost kako ne bi došlo do gubitka karaktera ili integriteta samog objekta (Šarić Žic, 2004:41). Jedan od oblika može se svakako pripisati agroturizmu, etnoturizmu ili ekoturizmu, no i one mogu često rezultirati u gubitku vrijednosti kulture i nasljeđa samog objekta i njegove tradicijske arhitekture (Šarić Žic, 2004:41). No, to je često veoma kompleksan zadatak zato što ovi objekti nisu osuvremenjeni te ne

posjeduju sadržaje za adekvatnu suvremenu adaptaciju. Jedno od rješenja primjerice jest da se eksterijer i tlocrt samog objekta ostave u svom izvornom obliku, a interijer se prenamijeni za suvremeno korištenje (Šarić Žic, 2004:41). No, i pri promjeni interijera potrebno je koristiti tradicijske materijale i tehnike kako ne bi došlo do gubitka njegove vrijednosti. Ipak, nerijetko dolazi i do pregradnji koje djeluju neujednačeno zbog primjerice korištenja pogrešnih veličina ili pak zbog nepravilnog slaganja materijala (Alaupović-Gjeldum, 1993:127).

Stanje pojedinih objekata tradicijskog graditeljstva u Hrvatskoj uvelike ovisi do regije i županije, odnosno do lokalnog konzervatorskog ureda. S jedne strane, primorske i priobalne regije te pogotovo hrvatski otoci najčešće su više devastirani zbog masovnog turizma dok su kontinentalne regije poput Slavonije najčešće bolje očuvane u svojoj tradiciji i izvornosti (Šarić Žic, 2004:38). Kod ovakvih tradicijskih objekata i njihove arhitektonske baštine ponekad se mogu uočiti i primjeri samoukih majstora odnosno graditelja te njihovom prilagođavanju ambijentu i krajoliku u kojem se nalaze kako bi ovi objekti bili maksimalno funkcionalni (Alaupović-Gjeldum, 1993:137). No, s druge strane, tradicijsko graditeljstvo primorskih regija ima bolju šansu za adekvatnu revitalizaciju zato što se kontinentalne regije poput Slavonije danas sve češće suočavaju s masovnim iseljavanjem i deruralizacijom. U kontinentalnim regijama i slavonskom području najčešće ipak ne dolazi do potpune devastacije tradicijskih objekata, no zato se oni suočavaju s podjednako velikim problemom neprimjerenih dogradnji, uporabe neadekvatnih materijala i općenito neadekvatnih pokušaja revitalizacije. U određenim regijama zabilježen je trend da je bolje očuvana tradicijska graditeljstva onih mjesta koja su udaljenija od prometnica i velikih infrastruktura, a koji su i dalje većim dijelom naseljeni (Šarić Žic, 2004:38). Zbog same činjenice da su naseljeni znači da su ovi objekti u funkciji i uporabi te da se donekle održavaju i obnavljaju, što znači da će izbjeći potpunu devastaciju i propadanje poput onih nenaseljenih, no ako dođe do njihove obnove ili pregradnje često se neće izvesti na pravilan i adekvatan način. No, što je selo manje naseljeno, više je i napuštenih objekata koji se više neće održavati niti obnavljati (Šarić Žic, 2004:40). Sukladno tome, ponekad dolazi do nesklada između objekata tradicijskog graditeljstva i onih suvremenih koji su građevine suvremenim tehnikama i materijalima te su tlocrtno znatno veći od kuća iz prošlosti. Ovakva arhitektura često ne poštuje tradiciju i baštinu određenog krajolika s obzirom na to da se ne referira na starije načine gradnje te stariji objekti više nisu karakteristični za određeni krajolik. Stoga se takva suvremena arhitektura može smatrati neprilagođenom i bezličnom jer seoski krajolik gubi svoj identitet (Alaupović-Gjeldum, 1993:139).

Izučavanje i analiza tradicijskog graditeljstva nisu nužno samo dio istraživanja humanističkih disciplina poput etnologije, povijesti ili povijesti umjetnosti, već su i relevantna tema u nekolicini grana sociologije, prvenstveno ruralne sociologije. Razlog tome jest što istraživanje tradicijskog graditeljstva kao takvog nije nužno vezano isključivo uz aspekt graditeljstva ili arhitekture, već se povezuje i s izučavanjem seoskom baštine i tradicije te predstavlja važan dio života i povijesti seoskih zajednica. Stoga se tradicijsko graditeljstvo povezuje i s raznim društvenim promjenama koje nalazimo na selu, kao i društvenim strukturama ruralnog društva i ruralnih zajednica.

2.3. KARAKTERISTIKE VUKOVARSKOG PODRUČJA

Grad Vukovar smješten je u najistočnijoj hrvatskoj županiji, Vukovarsko-srijemskoj, koja je geografski smještena na prostoru istočne Slavonije i zapadnog Srijema. Obilježena je dvaju značajnim rijekama (Dunav i Sava) te danas broji nešto manje od 145.000 stanovnika. Sjedište županije upravo je grad Vukovar koji broji oko 22.500 stanovnika, odnosno oko 23.500 s prigradskim naseljima. Geografski smještaj Vukovara može se smatrati iznimno povoljnim za razvoj tradicijskog graditeljstva s obzirom na to da se nalazi otprilike na polovici plovnog puta Dunava između Ulma u Njemačkoj i ušća Crnog mora te se nalazi na ušću rijeke Vuke u Dunav. Ovakav položaj pogodan je za razvitak tradicijskog graditeljstva s obzirom na to da se ono nerijetko razvija upravo uz rijeke i potoke. Alaupović-Gjeldum, 1992:151). Radi se o relativno nerazvijenom području u odnosu na druge hrvatske regije te je tako Indeks razvijenosti Ministarstva regionalnog razvoja i fondova Europske unije za razdoblje od 2014. do 2016. godine smjestio Vukovarsko-srijemsku županiju na 19. mjesto razvijenosti županija, odnosno 3. najmanje razvijenu, iza koje se nalaze samo Sisačko-moslavačka i Virovitičko-podravska (Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, 2018a). Također je smještena u jednu od 11 hrvatskih županija koja se klasificiraju kao potpomognuta područja. Klasificirana je kao I. (odnosno najniža) skupina regionalne samouprave koja se definira kao ona kojoj se „vrijednosti indeksa nalaze u drugoj polovini ispodprosječno rangiranih jedinica područne (regionalne) samouprave”. Nadalje, važno je istaknuti i da prosječni izvor prihoda u Vukovarsko-srijemskoj županiji iznosi tek 1.627 kn po stanovniku (Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, 2018b). Sam Grad Vukovar smješten je na 273. od 556 mjesta na “Vrijednosti indeksa razvijenosti i pokazatelja za izračun indeksa razvijenosti” prema novom modelu izračuna na lokalnoj razini za razdoblje od 2014. do 2016. godine. Također je uvršten i u jedno od 303 potpomognuta lokalna područja

Hrvatske te prosječni prihod po stanovniku iznosi 1.535 kn (Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, 2018c).

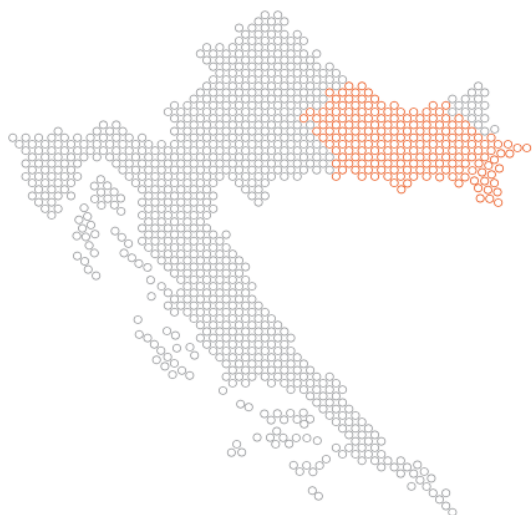
Nadalje, Institut za turizam objavio je dokument pod nazivom „Regionalni razvoj, razvoj sustava naselja, urbani i ruralni razvoj i transformacija prostora” u kojem ističe da Vukovarsko-srijemska županija ima jedan od najslabijih udjela razvijenosti te da se većina naselja na tom prostoru može okarakterizirati kao „dinamična, strukturno jača naselja” (Kranjčević i dr., 2014: 124). Takav tip naselja najzastupljeniji je upravo u istočnoj Hrvatskoj (17,2%) dok u samoj Vukovarsko-srijemskoj županiji čini nešto više od polovine svih naselja. Značajan udio u toj županiji zauzimaju i „tržišno orijentirana poljoprivredna naselja” kojih je 35, dok je gradova samo 6, a nenaseljenih mjesta pak samo jedno. Što se tiče pada broja stanovnika, generalno kontinentalna Hrvatska gubi značajno više stanovnika svake godine u odnosu na obalu i primorje. Stoga se može i očekivati da će u kontinentalnoj Hrvatskoj, odnosno u onim županijama koje gube značajan udio stanovnika svake godine, doći do izraženijih promjena i značajnijih transformacija prostora s obzirom na to da se gubi i udio ljudskog potencijala koji bi na taj prostor utjecao (Kranjčević i dr., 2014:139). U Indeksu konkurentnosti Vukovarsko-srijemska županija našla se pak na predzadnjem mjestu, odnosno 20. od 21. (slabije konkurentna jedino je Požeško-slavonska županija). Sukladno tome, zbog različitih karakteristika i razvojnih trendova, Zavod Vukovarsko-srijemske županije ističe da bi se regija istočne Hrvatske trebala podijeliti na istočnu slavonsku Hrvatsku (koju bi činile Vukovarsko-srijemska i Osječko-baranjska županija) i zapadnu slavonsku Hrvatsku (koju bi činile Virovitičko-podravska, Brodsko-posavska i Požeško-slavonska županija).

Ruralna područja mogu se podijeliti na ruralno područje u okolini velikih urbanih centara, udaljena i periferna ruralna područja, unutarnje ruralne periferije i tradicionalna ruralna područja (Kranjčević i dr., 2014:108-109). Nadalje, Vukovarsko-srijemska županija bilježi značajan udio ruralnih područja, kao i konstantan pad udjela broja stanovnika određenih regija (Kranjčević i dr., 2014:139). Važno je istaknuti i da bi najveći gradovi pojedinih regija ipak trebali biti središte života zajednice te regije, no Vukovar je jedan od primjera gradova koji se mogu definirati kao slabiji regionalni centri (Kranjčević i dr., 2014:43) s obzirom na to da se ne ističe kao središte kulture ili gospodarstva te rijetko dolazi do migracija iz manjih sela i gradova u Vukovar. Tako je uz Vinkovce i Požegu, Grad Vukovar je okarakteriziran kao jedan od najslabijih regionalnih središta u Hrvatskoj (Kranjčević i dr., 2014:43) što je svakako povezano s općenitim siromaštvom određene regije i relativno niskim zadovoljstvom standardom života kod stanovništva. S obzirom na to da se tradicijsko graditeljstvo u Hrvatskoj i dalje ne valorizira adekvatno, pa tako i u ovoj regiji, značajan

udio objekata ostaje zanemaren te u najboljem slučaju ponekad lokalni muzej preuzima ulogu posrednika te počinje raditi na edukaciji seoskog stanovništva o značaju tradicijskog graditeljstva.

Unutar Vukovarsko-srijemske županije 50,9% stanovništva živi unutar 26 općina, dok tek 49,1% živi u pet gradova, što je velika razlika u odnosu na Hrvatsku čiji je udio gradskog stanovništva 70,4% pa se može govoriti u izrazito ruralnom karakteru ove županije (Vukovarsko-srijemska županija, 2011). Unutar samog područja Grada Vukovara, ruralna naselja čine ukupno 4,64% prostora (Lipovača, Sotin i dio Grabova) dok Vukovar čini gradsko naselje s 95,36% stanovnika. Nadalje, Vukovar je unutar prostora grada definiran kao regionalno srednje razvojno središte, dok se ostala naselja definiraju kao „ostala naselja” s obzirom na to da ne zadovoljavaju kriterije većeg lokalnog središta ili lokalnog središta (Službeni glasnik: službeno glasilo grada Vukovara, 2013:14).

Kao što je prethodno spomenuto, zabilježeni su drugačiji trendovi očuvanja, odnosno neadekvatnog očuvanja tradicijskog graditeljstva Hrvatske ovisno o regiji. Kada je u pitanju vukovarsko područje, s obzirom na to da se radi o kontinentalnom dijelu Hrvatske, možemo govoriti da za razliku od, primjerice, priobalnih i primorskih područja, nije zabilježen trend gubitka kulturnog identiteta u kontekstu tradicijskog graditeljstva. Osnovni razlozi za to su udaljenost pojedinih mjesta, sela i zaselaka od većih mjesta, odnosno neadekvatna i nedovoljno osuvremenjena prometna infrastruktura što onemogućava ili barem otežava obnovu, kao i loše i ruševno stanje samih objekata koji su nerijetko u potpunosti ili većim dijelom devastirani te bi njihovo obnavljanje zahtijevalo značajnija financijska sredstva (Šarić Žic, 2004:44). Nadalje, jedan od razloga zasigurno je i nedovoljno razvijena svijest lokalnog stanovništva o značaju, vrijednosti i kulturi baštine tradicijskog graditeljstva te je potrebno raditi na njihovoj stalnoj i kontinuiranoj edukaciji o spomenutim temama.

Slika 1. Područje Slavonije i Srijema

(izvor: Živković, 2013:81)

3. METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Metodološki postupak korišten u ovom istraživanju je analiza postojećih podataka, odnosno sekundarna analiza postojeće literature, istraživanja, dokumenata i drugih izvora, a korištena metoda kvalitativne analize prikupljenog sadržaja. Analiza postojećih podataka je sociološka metoda koja je prikladna za korištenje u onim istraživanjima za koje postoji dovoljno prikupljenih podataka od drugih i prethodnih istraživača, no ti podaci nisu objedinjeni te je potrebna daljnja obrada i analiza u svrhu novog istraživanja. Sukladno tome, ova metoda primijenjena je u istraživanjima u kojima uobičajene metode poput ankete, promatranja ili eksperimenta iz nekog razloga nisu mogući (npr. intervju s izvornim vlasnicima objekata tradicijskog graditeljstva nije moguć jer su preminuli). Stoga je prvenstveno naglasak na sekundarnoj analizi, odnosno analizi podataka koje su izvorno prikupili drugi. Primjeri sela odabrani su na temelju dostupne literature i već provedenih istraživanja, odnosno svojih specifičnosti i zanimljivosti u kontekstu vukovarskog, ali i hrvatskog tradicijskog graditeljstva. Primjerice, u Tompojevcima i Svinjarevcima nalazimo primjere kućišta na širokim parcelama, dok u Beraku pak nalazimo kućišta na uskim parcelama. Mohovo se ističe sa svojim specifičnim tlocrtom „kuće u ključ”. Neki od odabranih primjera su danas stambeni i naseljeni objekti, a neki su gospodarski objekti odnosno zbirke otvorene javnosti sa svrhom edukacije i popularizacije tradicijskog graditeljstva. Mnogi od ovih tradicijskih objekata uključuju važne gospodarske objekte poput ambara ili bunara preko kojih također možemo pratiti razvoj i promjene unutar seoskih zajednica odnosno u samom tradicijskom graditeljstvu. Nadalje, važno je naglasiti i da je tradicijsko graditeljstvo vukovarskog područja relativno neistraženo u odnosu na primjerice područje Dalmacije ili Istre. Zdravko Živković detaljno je obradio tradicijsko graditeljstvo Dalmacije u monografiji posvećenoj hrvatskom tradicijskom graditeljstvu (Živković, 2013), kao i u radovima posvećenim dalmatinskom tradicijskom graditeljstvu (Živković, 2014) odnosno kamenoj kući dalmatinskog zaleđa (Živković, 2015). Nadalje, Dinka Alaupović-Gjeldum bavila se temom tradicijskog graditeljstva Makarskog primorja (Alaupović-Gjeldum, 1992) kao i sela u imotskom kraju (Alaupović-Gjeldum, 1993), a Bojana Bojanić Obad Šćitaroci monografski obrađuje tradicijsko graditeljstvo otoka Hvara (Bojanić Obad Šćitaroci, 1997). Stoga je iznimno važno nastaviti analizirati i pisati o graditeljstvu vukovarskog područja.

Podatke koji su relevantni za istraživanje ponekad se mogu pronaći i u studijama koje nisu izvorno bile usmjerene na predmet našeg istraživanja pa tako primjerice istraživanje tradicijskog graditeljstva u Dalmaciji može otkriti neki generalni trend koji je aktualan i za istraživanje tradicijskog graditeljstva u Slavoniji, iako je izvorni autor stavio naglasak na analizu dalmatinske

tradicijske arhitekture. Podaci poput popisa stanovništva, indeksa razvijenosti ili općenito bilo koji statistički podaci koji nam govore o naseljenosti, strukturi stanovništva ili trendovima iseljavanja određenog područja, u ovom slučaju vukovarskog. U nešto manjoj mjeri korištena je i metoda analize povijesnih dokumenata s obzirom na to da je predmet istraživanja poput tradicijskog graditeljstva u velikoj mjeri vezan uz tradiciju, odnosno uz prošlost. Dokumenti poput raznih nacrtā, tlocrta, vlasničkih listova i mnogih drugih veoma su važni za ovakav tip istraživanja te nam primjerice izvorni tlocrt može donijeti veoma važne informacije o tradicijskom objektu koji je predmet našeg istraživanja.

4. REZULTATI

4.1. TRADICIJSKO GRADITELJSTVO VUKOVARSKOG PODRUČJA

Za razliku od većine regija Hrvatske, veoma se malo zna o povijesti tradicijskog graditeljstva vukovarskog područja, odnosno Slavonije i Srijema općenito (Živković, 2013:83). Što se tiče vremena prije Osmanlija ne postoje nikakvi podaci te se prvi značajniji zapisi mogu datirati tek u 17. stoljeće kada Pavle Rovinjanin opisuje kuću jednog seoskog kneza kao kolibu od drva koja je „dva koraka široka, a toliko i visoka, pokrita bukovim daskama, a duga oko osam koraka; ona služi za spavaonicu, za kuhinju i za dvoranu” (Živković, 2013:83). Također spominje da se u kući nalazio relativno niski stol oko kojeg se sjedilo na podu. Specifična povijest ovog kraja uvelike se odrazila i na njihovo tradicijsko graditeljstvo, odnosno život na selu i ruralno područje općenito. Graditeljstvo ovog područja uvelike je ovisilo o svojim klimatskim, geografskim, ekološkim i kulturno-povijesnim karakteristikama te je rezultiralo u određenoj raznolikosti i specifičnostima pri izgradnji. Kroz povijest tradicijskih izgradnji općenito se prostor generalno tretirao kao skladan te se nastojala održati ravnoteža s prirodom kroz elemente umjetničkog oblikovanja poput harmonije, ritma, simetrije, mjerila i proporcija (Alaupović-Gjeldum, 1992:159). Jedan od značajnijih opisa potječe i iz druge polovice 18. stoljeća kada Matija Antun Relković objavljuje spjev *Satir* u kojem opisuje kuće ovog kraja kao veoma siromašne i skromne te kaže da „sva sela već u redu stoje, svaka kuća ima misto svoje, sve po redu i sve po numeri” (Živković, 2013:84). Poznato je i da se tijekom ovog razdoblja područje Slavonije i Vukovara uređuje te dolazi do planske izgradnje gradskih naselja, sela se skupljaju i nastaju karakteristične kuće u nizu s obje strane ulice, što će ostati karakteristično za tradicijsko graditeljstvo vukovarskog područja sve do danas. Upravo će ovo razdoblje obilježiti vukovarski kraj s obzirom na to da se tada uvode između ostalog katastar i prometna infrastruktura, kao i poštanska služba, što će obilježiti veću povezanost vukovarskih sela s

ostatkom regije, ali i cijelog prostora današnje Hrvatske. Tradicijsko graditeljstvo ovog područja često ostvaruje suživot s okolinom i prirodom te iskorištava sve pogodnosti krajolika, primjerice kroz svoju strukturu, zidove, krovove, oblike, veličine itd. Nadalje, neke se kuće nalaze u nizu, no svojim zajedničkim karakteristikama ili elementima na neki način tvore cjelinu.

Sela vukovarskog područja najčešće su nepravilne ili slobodne forme, a ponekad imaju i ravne ili zakrivljene ulice te kako neki autori navode, to ovim selima daje „posebnu draž” (Živković, 2013:85). Određena sela su i projektirana, odnosno planski planirana i izgrađena, no to se odnosi na značajno manji broj sela u kojima se provedba tradicijske izgradnje strogo kontrolirala u prošlosti. Seoska kuća se oduvijek smatrala statusnim simbolom vlasnika (Živković, 2015:9) odnosno obitelji, ali i seoske zajednice te se tijekom druge polovice 20. stoljeća (od Drugog svjetskog rata pa do danas) u većini slučajeva dograđuju nepotrebne sobe, balkoni, hodnici, ormari i sl. Ipak, kao i u gotovo svakoj zajednici, i u vukovarskom području se mogu uočiti veoma skromne i „siromašne” kuće kao i one luksuznije i „bogate”. Neki autori ističu i da se ovakva baština treba posebice valorizirati i zaštititi s obzirom na to da se danas u većini slučajeva uništava, posebice stare građevine koje se ruše kako bi se izgradile nove i modernije kuće (Alaupović-Gjeldum, 1992:159).

Ipak, spomenuta planski izgrađena sela možemo podijeliti u tri skupine (Živković, 2013:85): linearna (ona koja se formiraju uz određeni putni pravac tj. nastaju kuće u nizu s obje strane ulice, a nešto rjeđe i samo na jednoj strani), križna (ona koja se formiraju na raskrižjima, odnosno na dvije ulice koje se sjeću) i složena (ona koja se formiraju na raskrižjima s dodatnim bočnim uz dvije osnovne ulice). No, ovo je područje uvelike obilježeno svojim ekološkim, geografskim i klimatskim obilježjima te postoje mnogobrojni tragovi ljudskog života na ovom području. To se prvenstveno odnosi na položaj unutar istočnog dijela kontinentalne Hrvatske u neposrednoj blizini granice sa Srbijom te vremenskim uvjetima koji omogućavaju određene aspekte ruralnog načina života poput uzgoja voća i povrća. Nadalje, jedna od karakteristika nastanka sela i zajednica u kontinentalnom području općenito jest socijalni utjecaj na način oblikovanja samih sela. Radi se o vrsti gradnje u kojoj prvo nastaje raspršena grupa kuća određene jezgre obitelji u selu, a potom dolazi do sve većeg rasta ovisno o potrebama sela tj. broju obitelji. Ova vrsta gradnje često se naziva zadruga ili čak i „pleme” ako se radi o široj zadruzi (Alaupović-Gjeldum, 1993:119). Takvo selo može se sastojati od zaselaka ili kućišta, a najstarije kuće koje predstavljaju jezgru zajednice najčešće se danas nalaze u centru mjesta ili zajednice. Nadalje, ovaj tip tradicijske gradnje u većini slučajeva podrazumijeva izraziti arhitektonski sklad, red i organizaciju prostora (Alaupović-Gjeldum, 1993:119) s obzirom na to da svaki tradicijski objekt ovdje stoji za sebe, a istovremeno čine i skladnu cjelinu koja

formira seoski krajolik te mu daje određeni draž. Što se tiče samih stambenih objekata, najčešće se radi o kućama prizemnicama ili eventualno polukatnicama, a ponekad i katnicama. Gospodarski objekti su uglavnom bili prizemni, no ponekad dolazi i do miješanja funkcije određenih objekata pa oni postaju djelomično stambeni, a djelomično gospodarski, primjerice ako su pod istim krovom i ljudi i stoka (Alaupović-Gjeldum, 1993:123). Ako je kuća pak bila katnica, obično je uključivala prizemlje (prvu etažu), kat (drugu etažu) i potkrovlje (treću etažu). Kod ovog tipa graditeljstva također se nastavlja trend korištenja prirodnih pogodnosti kod odabira prostora za oblikovanje naselja (Alaupović-Gjeldum, 1993:119) te se pazilo na prirodne i geografske faktore poput blizine vode, plodnih polja i sličnog.

Slika 2. Primjer kuća u nizu (Bijelo brdo kod Osijeka) (izvor: Živković, 2013:83)

Slika 3. Primjeri zabata slavonske regije (izvor: Živković, 2013:86)

Slika 4. Primjeri i tipologija zabata
(izvor: Živković, 2013:87)

4.2. ANALIZA ODABRANIH PRIMJERA

Kroz analizu tradicijskog graditeljstva ovih prostora može se doznati mnogo o njihovoj uporabi materijala, tehnikama gradnje, organizaciji životnih prostora, pa čak i o određenim tradicijskim vrijednostima. Pri tradicijskim izgradnjama ovog područja težilo se prema održanju ravnoteže s prirodom i okolinom, odnosno prema uklapanju tradicijskih gradnji u postojeći krajolik. To se odnosilo prije svega na položaj i smještaj objekata, ali i na vrste prostornih struktura, tlocrte, vrtove i razne druge prilagodbe. Kao i kod većine ruralnih područja, dostupni povijesni zapisi upućuju na to da se kuća u ovim krajevima nije značajnije mijenjala tijekom povijesti do 18. i 19. stoljeća kada se, kao i u većini ruralnih područja, počinju dešavati promjene u tradicijskom graditeljstvu kao posljedica industrijalizacije i urbanizacije. Graditeljstvo ovog ruralnog područja stoga karakteriziraju tradicijske kuće u pravom smislu riječi. To se prije svega odnosi na seosku kuću koja predstavlja sklonište, imanje, prostor egzistencije pojedinca i njegove obitelji. Kao i u većini slučajeva pojedinih regija, određeno područje se gotovo uvijek naseljava iz gospodarskih razloga, odnosno jer posjeduje primjerice bogatu i plodnu zemlju, vinograde ili šume, što je slučaj i s vukovarskim područjem.

No, važno je napomenuti i da se ovdje najčešće radi o ljudskoj intervenciji, odnosno oblikovanju građevina ili okolnih objekata sa svrhom maksimalnog iskorištavanja njezine prirode i okoline. Nadalje, sve češće dolazi i do uzajamnog djelovanja između tradicijskih građevine i njihove okoline te dolazi do oblikovanja značajnih karakteristika cijelog krajolika. Jedna od glavnih karakteristika panonskog ruralnog prostora općenito su naselja koja se mogu okarakterizirati kao cestovna, nizna ili „ušorena” te se upravo ona povezuju s identitetom tradicijskog graditeljstva vukovarskog područja (Živković, 2013:83). Neke od ovih kuća imaju trijemove, a neke nemaju, no unatoč tome imaju dovoljno zajedničkih obilježja poput dva prozora na strani kuće koja je okrenuta prema ulici te dodatna dva mala otvora u razini potkrovlja. Ovakav izgled kuća može se opisati kao „jednakost u raznolikosti” (Živković, 2013:86) s obzirom na to da veoma nalikuju jedna na drugu, no istovremeno nikada nisu potpuno identične. Osim po samom izgledu, zabiti se mogu razlikovati po obliku, vremenu nastanka, građi i korištenom materijalu. Pri njihovoj uporabi dolazi do pažljivog smještaja kako bi se ostvario određeni niz i ritam.

Kad su u pitanju kuće u nizu i cestovna sela, tradicijski objekti često imaju uske i duge parcele te se nalaze direktno na putu, odnosno okrenute su pročeljem prema ulici. S druge strane se nalazilo i dvorište kao središte radnog, ali i privatnog života te se nerijetko koristilo kako za gospodarske tako i za privatne svrhe poput provođenja vremena s obitelji (Živković, 2013:89). U prošlosti su se ovakva dvorišta izvorno gradila ciglama, a danas su uglavnom betonirana. No, neovisno o vremenu nastanka, ono što povezuje dvorišta ovog kraja jest uporaba bunara koji se nalaze u gotovo svakom dvorištu tradicijskih kuća. Nadalje, još jedna karakteristika tradicijskih kuća ove regije jest i uporaba hambara, odnosno ambara, objekta u kojem se čuvaju plodovi žita te je u većini slučajeva postavljen na središnjem ili dobro vidljivom mjestu u dvorištu. Česta je i uporaba cigle u prostoru dvorišta, posebice kod izgradnje bunara. Specifičan element za slavonsko područje je i *suvara*, odnosno mlin koji radi na konjski pogon (Živković, 2013:103). Ipak, važno je napomenuti i da ponekad pri analizama ovakvih objekata tradicijskog graditeljstva nije potrebno analizirati stanje na pojedinačnim primjerima, već primijetiti i istaknuti zajednička obilježja, elemente i karakteristike.

Zanimljiva je i činjenica da se kroz povijest i razvoj izgradnji tradicijskog graditeljstva može pratiti i povijest i razvoj samih sela ako se na pravilan način definiraju i analiziraju. To se prvenstveno odnosi na autohtono i pučko graditeljstvo koje je stoga potrebno pravodobno i pravilno očuvati kako ne bi došlo do brisanja kulturne baštine, nasljeđa ili socijalnih i kulturnih identiteta. Sukladno tome, ako postoje adekvatni pisani zapisi moguće je pratiti i kontinuitet preuzimanja

određenih obrazaca (npr. tlocrti ili oblikovanje fasade) u tradicijskom graditeljstvu i njegovom arhitektonskom i građevinskom karakteru. S obzirom na to da je ovakav tip sela u većini slučajeva nastajao u prošlosti, prije uvođenja suvremenih regulacija i planskih izgradnji, najčešće tijekom 19. stoljeća, uvelike se razlikuje od modernijih gradnji. Unatoč tome ovakvi su tradicijski objekti najčešće dobro uklopljeni u suvremenu prometnu infrastrukturu te ne dolazi do kontradikcija što se tiče suvremenih i planskih izgradnji.

	TOMPOJEVCI	BERAK	SVINJAREVCI	PETROVCI
Trijem	+		+	+
Ambar	+		+	+
Soba	+	+	+	+
Kuhinja	+	+	+	
Ljetna kuhinja	+	+		
Boravak	+			
Zahod	+	+	+	+
Ostava	+			
Podrum	+	+	+	
Štala	+	+	+	+
Svinjac	+	+	+	
Kokošinjac	+			
Bunar	+	+	+	+
Pušnica	+	+	+	
Garaža	+			
Kačara		+		
Šupa		+		+
Ganak		+		
Špajza			+	
Čardak			+	
Kukuruznjak			+	
Hiža				+
Zadnja hiža				+
Robotna hiža				+
Kolnica				+
Bočna kuhinja				+
Gnojnica				+
Priklet				+

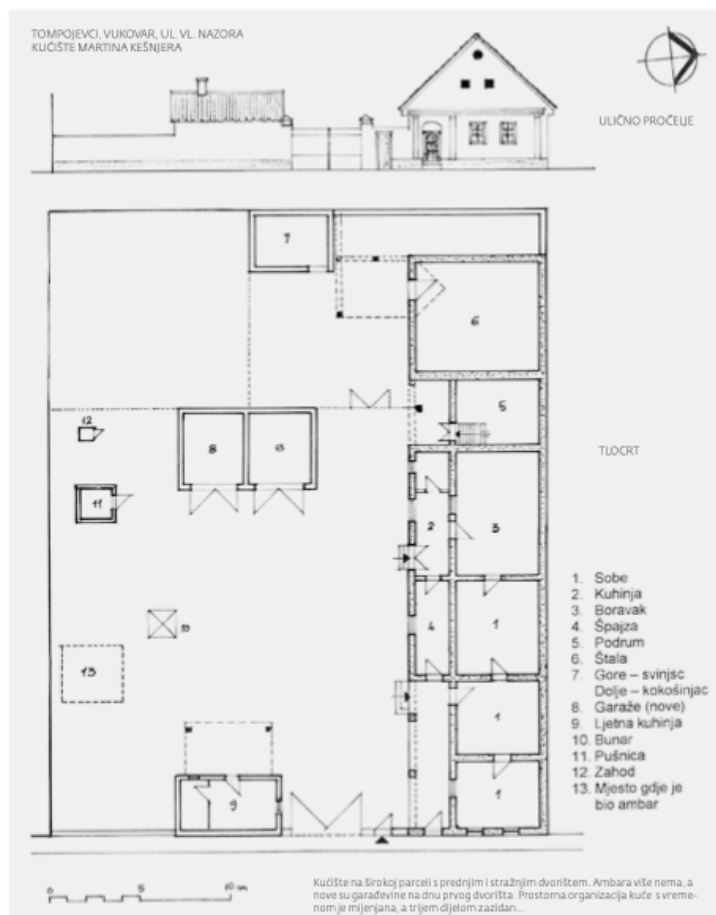
Slika 5. Analiza prostorija u odabranim primjerima

(izvorna slika autorice I. Rogač)

Tompojevci

Selo Tompojevci nalaze se u istočnom dijelu Vukovarsko-srijemske županije te na krajnjem istoku Hrvatske, nedaleko od granice sa Srbijom. Što se tiče tradicijskog graditeljstva ovog mjesta, ističe se Ulica Vladimira Nazora te se kao reprezentativni primjer može uzeti kućište u vlasništvu Martina Kešnjera (Živković, 2013:98). Iako se prostorna organizacija kuće mijenjala tijekom vremena, poznat je izvorni tlocrt te promjene koje su se tijekom vremena na njemu izvodile, uključujući trijem koji je u prošlosti bio zazidan. Ističe se ulično pročelje ovog stambenog objekta te ono uključuje i prednje i stražnje dvorište. Ambar ove kuće nažalost nije očuvan, no znamo da je u prošlosti on postojao.

Osim nekadašnjeg ambara, ovaj tradicijski objekt uključuje i nekolicinu soba, kuhinju, ljetnu kuhinju, boravak, zahod, ostavu, podrum, štalu, svinjac (u gornjem dijelu), kokošinjac (u donjem dijelu), bunar, pušnicu i naknadno dodanu garažu (Živković, 2013:98). Samo kućište se nalazi na relativno širokoj parceli, a pri dnu primarnog dvorišta nalaze se nešto novije građevine. Ovaj primjer ruralnog graditeljstva od velikog je značaja za daljnja istraživanja i analize tradicijske arhitektura na području Vukovarsko-srijemske županije, ali i istočne Hrvatske općenito s obzirom na to da donosi nekolicinu elemenata i detalja koji su bili aktualni u vremenu njezine izgradnje. U Tompojevcima nalazimo određene prostorije poput boravka, ostave, kokošinjca i garaže koje ne nalazimo ni u jednom od preostala tri odabrana primjera, što upućuje na određenu jedinstvenost ovog tradicijskog objekta. Nadalje, nalazimo i uobičajene prostorije poput soba, zahod i štale koje nalazimo u svim navedenim primjerima ili pak kuhinju, podrum, svinjac i pušnicu koju nalazimo u sva tri stambena primjera (Tompojevci, Berak, Svinjarevci). Sukladno tome možemo zaključiti da je ovaj tradicijski objekt u većoj ili manjoj mjeri tipičan primjer tradicijskog graditeljstva ovog područja, s određenim manjim odstupanjima i pojedinostima.

Slika 6. Tlocrt kuće u Tompojevcima (izvor: Živković, 2013:98)

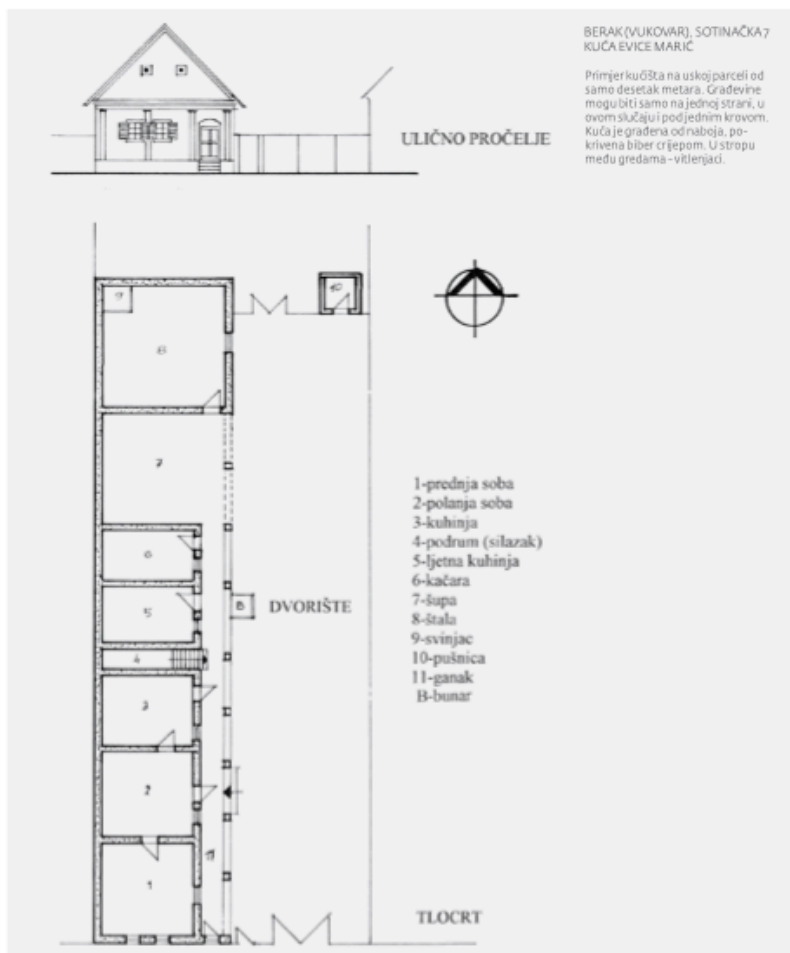
Slika 7. Ulični niz u Tompojevcima

(izvor: Instant Street View, <https://www.instantstreetview.com/>, 20. srpnja 2022.)

Berak

Selo Berak također je jedno od pet sela koje pripadaju općini Tompojevci u istočnom dijelu Vukovarsko-srijemske županije. Naselje se kroz povijest nalazilo jugoistočno od današnjeg smještaja, na lokalitetu zvanom Staro selo. Ime „Berak” hrvatskog je podrijetla. Selo je uspjelo opstati tijekom vladavine Osmanlija te je u tom razdoblju brojilo čak tridesetak hrvatskih kuća. Tijekom 18. stoljeća u selu je prevladavalo hrvatsko stanovništvo, no brojilo je i nekolicinu pravoslavnih obitelji. Tijekom 19. stoljeća kao posljedica urbanizacije i modernizacije selo dobiva vlastitu župu i pučku školu te dolaskom njemačkih i mađarskih iseljenika se povećava broj stanovništva. Tijekom 20. stoljeća većina doseljenika je protjerana dok u selo doseljava značajan udio Srba te se obnavlja župna crkva.

U ovom mjestu ističe se Sotinačka ulica s nekolicinom primjera tradicijskog graditeljstva, a kao reprezentativan može se uzeti kuća Evica Marić koja se nalazi na adresi Sotinačka 7 (Živković, 2013:100). Na ovoj tradicijskoj građevini pak nalazimo primjer kućišta na relativno uskoj parceli koje se sastoji od svega desetak metara. Nadalje, građevine mogu biti samo na jednoj strani, a kad je u pitanju ovaj stambeni objekt također se nalazi i samo pod jednim krovom. Kuća se sastojala od prednje i stražnje sobe, kuhinje, ljetne kuhinje, podruma (u nižoj etaži), kačare, štale, šupe, svinjca, pušnice, ganka i bunara (Živković, 2013:100). Veoma važno mjesto zauzimalo je i prostrano dvorište, što nije neuobičajeno s obzirom na to da su dvorišta predstavljala važan dio tradicijskog graditeljstva kao spoj gospodarskog i privatnog imanja. U Beraku nalazimo već spomenute tipične prostorije poput trijema, ambara, soba, kuhinje, zahoda, podruma, štale, svinjca, bunara i pušnice, u navedenoj tradicijskoj kući nalazimo i određene zanimljivosti poput kačare i ganaka (koji nalazimo samo u ovom od četiri navedena primjera), ljetne kuhinje (koju nalazimo i u Tompojevcima) i šupe (koju nalazimo i u Petrovcima). Takav raspored prostorija znači da se radi o relativno reprezentativnoj tradicijskoj kući ovoga sela s određenim manjim odstupanjima i inovacijama.

Slika 8. Tlocrt kuće u Beraku
(izvor: Živković, 2013:100)

Slika 9. Ulični niz u Beraku

(izvor: Instant Street View, <https://www.instantstreetview.com/>, 20. srpnja 2022.)

Slika 10. Ulični niz u Beraku

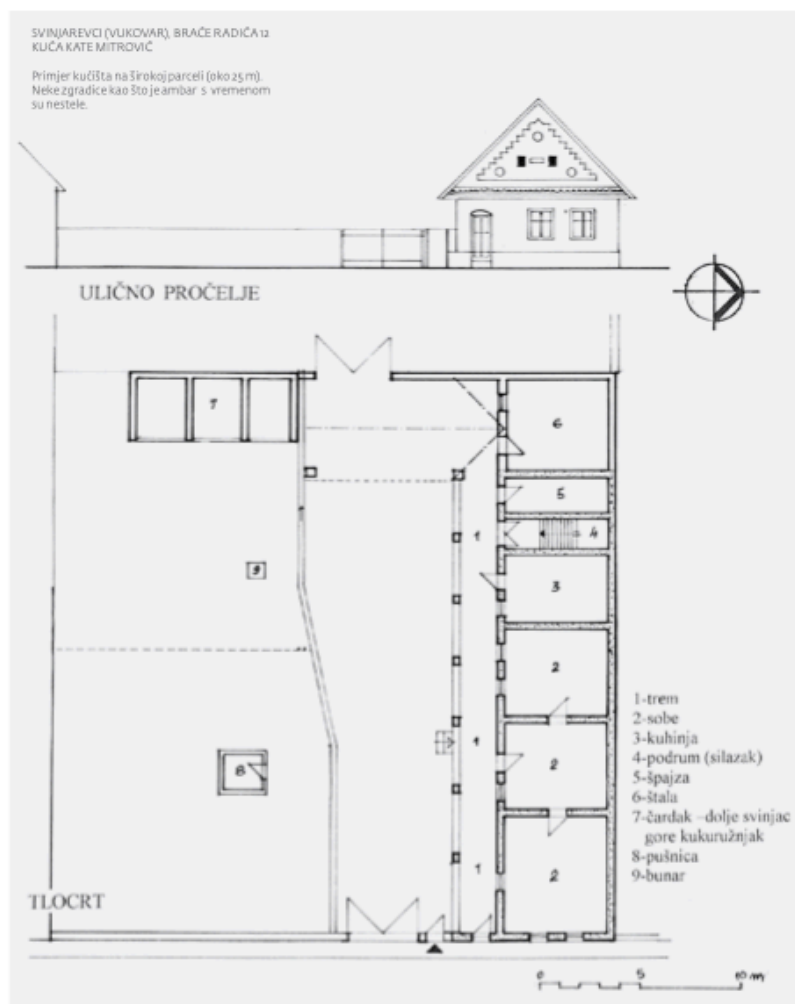
(izvor: Instant Street View, <https://www.instantstreetview.com/>, 20. srpnja 2022.)

Svinjarevci

Naselje Svinjarevci također se nalazi u istočnom dijelu Vukovarsko-srijemske županije te na krajnjem istoku Hrvatske, u blizini granice sa Srbijom. Spominje se narodna priča o nastanku imena „Svinjarevci” koje tvrdi da je mjesto dobilo ime jer je bilo poznato po mnogobrojnom uzgoju svinja. Poznato je da je na tom prostoru u prošlosti postojala šuma u kojoj su se hranile svinje te prema narodnoj priči ljudi kroz vrijeme sele i podižu kuće sve bliže šumi kako bi uštedjeli na putovanju koje su trošili kako bi hranili svinje. Poznato je da je ovo naselje postojalo još u 16. stoljeću s obzirom na to da se u osmanlijskim dokumentima spominje kao „Isvinarevci” s 20 domaćinstava. Tijekom 19. stoljeća dolazi do naseljavanja Nijemaca, no prisiljeni su otići tijekom 2. svjetskog rata. Od druge polovice 20. st. do danas dolazi i značajan udio doseljenika iz prostora Dalmacije, Srbije te Bosne i Hercegovine.

Cijelo naselje sastoji se od svega sedam ulica te prema najnovijem popisu stanovništva iz 2021. godine broji svega 304 stanovnika. U ovome mjestu može se spomenuti Ulica braće Radića u kojoj nalazimo nekolicinu primjera tradicijskog graditeljstva, a među njima se ističe kuća Kate Mitrović (Živković, 2013:101) koja se nalazi na adresi Ulica braće Radića 12. Ovaj tradicijski

objekt predstavlja reprezentativni primjer kuće na širokoj parceli, od cca 25m, iako su neki objekti iz prošlosti poput ambara danas nažalost izgubljeni. Sama kuća sastojala se od trijema, nekolicine soba, kuhinje, podrumima (u nižoj etaži), štale, špajze, čardaka (u donjoj etaži svinjac, a u gornjoj kukuružnjak), pušnice i bunara (Živković, 2013:101). Primjeri poput ovog od velikog su značaja u kontekstu daljnjeg istraživanja objekata sa širom parcelama, ali i važnosti gospodarskih objekata i bunara u tradicijskom graditeljstvu vukovarskog područja. Primjerice, u ovom objektu nalazimo tipične prostorije i sadržaje poput trijema, ambara, soba, kuhinje, zahoda, podruma, štale, svinjca, bunara i pušnice, ali i određene sadržaje koji nisu uobičajeni u ostalim odabranim primjerima. Tako u Svinjarevcima nalazimo primjerice špajzu, kukuružnjak i čardak koje ne nalazimo niti u jednom od preostala tri objekta, što upućuje na određenu jedinstvenost ovog objekta.

Slika 11. Tlocrt kuće u Svinjarevcima (izvor: Živković, 2013:101)

Slika 12. Ulični niz u Svinjarevcima

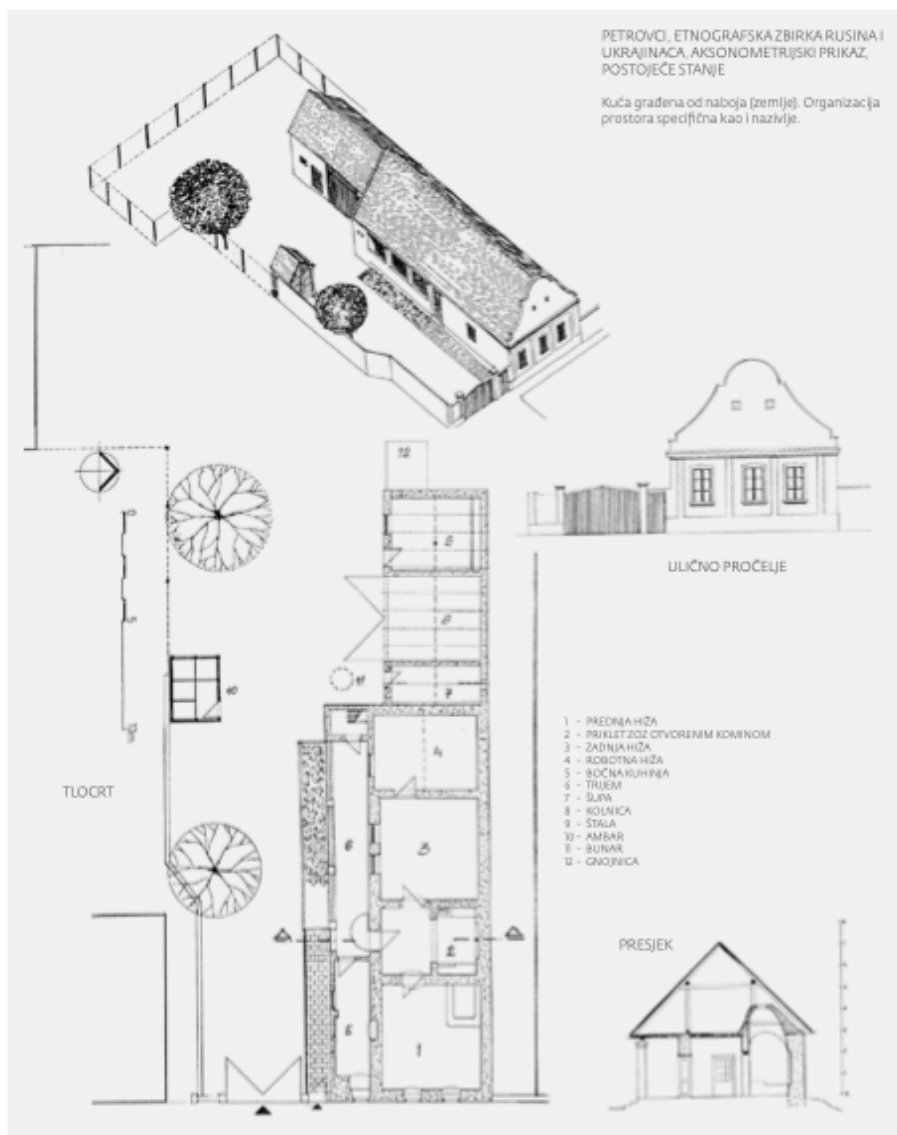
(izvor: Instant Street View, <https://www.instantstreetview.com/>, 20. srpnja 2022.)

Petrovci

Naselje Petrovci se također nalazi na istočnom dijelu Vukovarsko-srijemske županije, jugoistočno od grada Vukovara te pripada općini Bogdanovci. Prema najnovijem popisu stanovništva broji tek 643 stanovnika, no što se tiče njezinog tradicijskog graditeljstva ističe se objekt u kojem je pohranjena Etnografska zbirka Rusina i Ukrajinaca. Ovu građevinu obilježila je specifična organizacija prostora (Živković, 2013:104) te njezino nazivlje, stoga se može zaključiti da se ona ističe kao primjer ruralne arhitekture te je primjer objekta građenog od naboja, odnosno od zemlje. Sastojala se od prednje „hiže”, zadnje „hiže”, „robotne hiže” (one u kojoj se odvijaju određeni gospodarski poslovi), ambara, bunara, kolnice, šupe, trijema, bočne kuhinje, gnojnice (dio u kojem se ostavlja gnoj), prikleta (ulazni dio) s otvorenim kaminom i štale (Živković, 2013:104).

Poput mnogih drugih tradicijskih građevina ovog područja, zgrada u Petrovcima također uključuje bunar i ambar koji se posebice ističu kao karakteristika tradicijske arhitekture u ovom području. Kao što je već spomenuto, odabrana tradicijska kuća u Petrovcima uključuje tipične prostorije poput trijema, ambara, soba, zahoda, štale i bunara, no s obzirom na to da se radi o jedinom primjeru koji nije stambeni objekt nije neuobičajeno da u njemu nalazimo i niz prostorija koji ne nalazimo u ostalim odabranim objektima. To su priklet, gnojnica, bočna kuhinja, kolnica, „hiža”, zadnja „hiža” i robotna „hiža”, ali i šupa (koju nalazimo još samo u Beraku). S obzirom na to

da se u ovom razdoblju počinju koristiti poljoprivredni strojevi, nije neobično da u tradicijskoj kući u Petrovcima nalazimo ovakve prostorije i sadržaje. Ipak, treba istaknuti da su Petrovci doista jedinstven primjer u odnosu na sve ostale odabrane primjere u analizi zbog specifičnosti unutarnjeg rasporeda prostorija te same prisutnosti određenih prostorija koje ne nalazimo u drugim primjerima.

Slika 13. Tlocrt kuće u Petrovcima (izvor: Živković, 2013:104)

Slika 14. Ulični niz u Petrovcima

(izvor: Instant Street View, <https://www.instantstreetview.com/>, 20. srpnja 2022.)

Tovarnik

Tovarnik je jedina od najistočnijih općina u Vukovarsko-srijemskoj županiji koja se nalazi na svega 2 km od granice sa Srbijom te danas broji 2082 stanovnika. Za razliku od većine ostalih odabranih primjera, povijest ovog kraja je relativno dobro poznata pa se tako primjerice zna da su na ovom prostoru boravili Rimljani u antičkom dobu te da se tada ovaj kraj zvao *Ulmo*. Najstariji povijesni dokument datira se u 14. stoljeće, točnije 1. lipnja 1335. Tijekom drugog svjetskog rata Tovarnik doživljava veće gubitke tijekom Pokolja u Ivancima te je selo većim dijelom bilo uništeno, a 73 mještana su nastradala. Nadalje, godine 1944. Tovarnik ponovno doživljava gubitak kada je ubijeno 51 mještana, a 22. rujna 1991. dolazi do Pokolja u Tovarniku u kojem je počinjen masovni ratni zločin u kojem je ubijeno 68 mještana te je uništeno više od polovice svih kuća u selu.

U Tovarniku još kroz povijest nalazimo pravilan raspored ulica, odnosno pravokutni tlocrt naselja koji se danas transformirao u oktogonalni tlocrt uz određena rubna proširenja, ali jednak raspored ulica (Kovač, 2019:17). Ovdje nalazimo tipičan primjer kućišta za vukovarsko područje te se tradicijske kuće uglavnom nižu u uličnom nizu odnosno na uličnoj liniji te je prisutan određeni pravilni ritam (Kovač, 2019:17). Ulice su danas široke i sjeću se pod pravim kutom te većinom u njima nalazimo kuće s vlastitim prilazom i dvorištem, međusobno povezane pješačkom stazom.

Slika 15. Ulični niz u Tovarniku
(izvor: Kovač, 2019:18)

Bapska

Bapska je naselje u sklopu grada Iloka te danas broji 928 stanovnika, odnosno oko 400 domaćinstava. Poznato je da je ovaj prostor bio naseljen još u doba kasnog neolitika te da je tada nosilo ime Čarat ili Gradac. Radilo se o višeslojnom naselju te je jedno od najstarijih kontinuirano naseljenih mjesta u Hrvatskoj. Kao i većina odabranih primjera, Bapska je ruralno naselje u kojem prevladava poljoprivredna djelatnost. Prometno je relativno izolirana te nije dobro povezana s okolnim mjestima i naseljima, kao ni s većim gradovima poput Vukovara. Sam teren naselja je brdovit te je smješten u podunavskom području, što znači da je i u blizini rijeke. Kao i u prethodnom primjeru, u ovom naselju nalazimo relativno pravilan plan ulica koje se sijeku pod pravim kutem te je organizacija naselja koncentrirana oko glavne ulice (Kovač, 2019:20). Radi se o selu izduženog tipa te je većina kuća u ovom mjestu znatno duža nego što su široke. Ipak, zanimljivost koju nalazimo u ovom naselju jest i neujednačeno nizanje kuća u ulici na pojedinim dijelovima ulica.

Slika 16. Ulični niz u Bapskoj

(izvor: Kovač, 2019:20)

Šarengrad

Šarengrad je naselje u Vukovarsko-srijemskoj županiji te se radi o prigradskom naselju grada Iloka, kao i naselja Bapska i Mohovo. Danas broji svega 528 stanovnika. Poznato je da je ovaj prostor naseljen još u prapovijesti, a u srednjem vijeku djeluje u sklopu benediktinskog samostana. Kao i neki od prethodnih primjera, smješten je na obali Dunava i u blizini grada Iloka. Upravo zbog svog specifičnog smještaja u ovom se naselju osim poljoprivrede ističe i ribarstvo kao veoma važna grana gospodarstva. Radi se o izduženom niznom naselju u kojem je život uglavnom koncentriran oko dvije glavne ulice te nekolicinu manjih ulica nepravilnog oblika. Kuće u ovom naselju se nižu s obje strane ceste te se uglavnom nalaze na dugim i uskim parcelama (Kovač, 2019:21). Upravo zbog neposredne blizine obale na određenim dijelovima ulica dolazi do nešto gušćeg rasporeda kuća u nizu nego što je to uobičajeno u vukovarskom području. Važno je naglasiti i da jedna od ulica Šarengrada spaja ovo naselje s Bapskom što ukazuje na dobar primjer povezanosti i prometne infrastrukture, iako je potrebno i dalje raditi na jačoj povezanost s većim gradovima i potencijalnim centrima regije poput Iloka ili Vukovara. Samo naselje se prilagođava i svojoj specifičnoj konfiguraciji tla te ponovno dolazi do pravilnog uličnog niza kuća (Kovač, 2019:23). Ipak, danas su prisutne sve jače nepravilnosti modernih i suvremenih gradnja te je pravilnost uličnih nizova značajno narušen (Kovač, 2019:23).

Slika 17. Tradicijska kuća u Šaregradu (izvor: Kovač, 2019:34)

Mohovo

Mohovo je još jedno prigradsko naselje u sklopu grada Iloka, odnosno Vukovarsko-srijemske županije te danas broji 239 stanovnika, odnosno oko 90 domaćinstva. Postoje zapisi iz prve polovice 14. stoljeća koji svjedoče o postojanju ovog mjesta tijekom posjete papinog izaslanika u ove krajeve. Pretpostavlja se da je tadašnje naselje bilo blizu današnjeg položaja Šaregrada s obzirom na to da se spominju iste crkve. U zapisima iz 15. stoljeća se pak spominju imena ovog naselja *Moho*, *Noho*, *Monoh* i *Mono* te se pretpostavlja da je naselje dobilo ime na temelju obitelji Mohor koja je bila značajna na tom prostoru. Mohovo je preživjelo osvajanje Turaka te je pred kraj osmanske vladavine brojilo 15-ak kuća u selu. Potom se u zapisima iz 18. stoljeća spominje „Mohovsko-beleska crkva” što svjedoči o kontinuitetu postojanja mjesta. Godine 1736. grof Eltz preuzima Vukovarsko vlastelinstvo te se Mohovo spominje kao najmanje selo tog područja sa svega 130 stanovnika, odnosno 23 domaćinstva. Tijekom druge polovice 20. stoljeća dolazi značajan udio bosanskih doseljenika. Samo naselje je veoma zbijeno zbog specifične konfiguracije terena (Kovač, 2019:23). Nalazi se u blizini Vukovara, odnosno susjednog Šaregrada te je društveni život naselja koncentriran oko glavne ulice te nekolicine sporednih.

Kao i kod većine ostalih odabranih primjera tradicijskog graditeljstva, i u Mohovu nalazimo problem nedovoljnog očuvanja starijih objekata te nesklad s izgradnjom modernih i suvremenih kuća. Ipak, zanimljivost koju nalazimo u Mohovu jest relativno rijedak primjer zvan *kuća u ključ*

(Kovač, 2019:33). Naime, radi se o tipu tradicijskih objekta kod kojih su prostorije postavljene u dva longitudinalna niza odnosno u dvije paralelne linije od kojih se jedna nalazi uz uličnu liniju, a druga je smještena prema dvorištu. Od toga su se prostorije koje su se nalazile uz uličnu liniju uglavnom koristile za spavanje, dok su se one u drugom nizu koristile kao primjerice kuhinja ili ostava (Kovač, 2019:33).

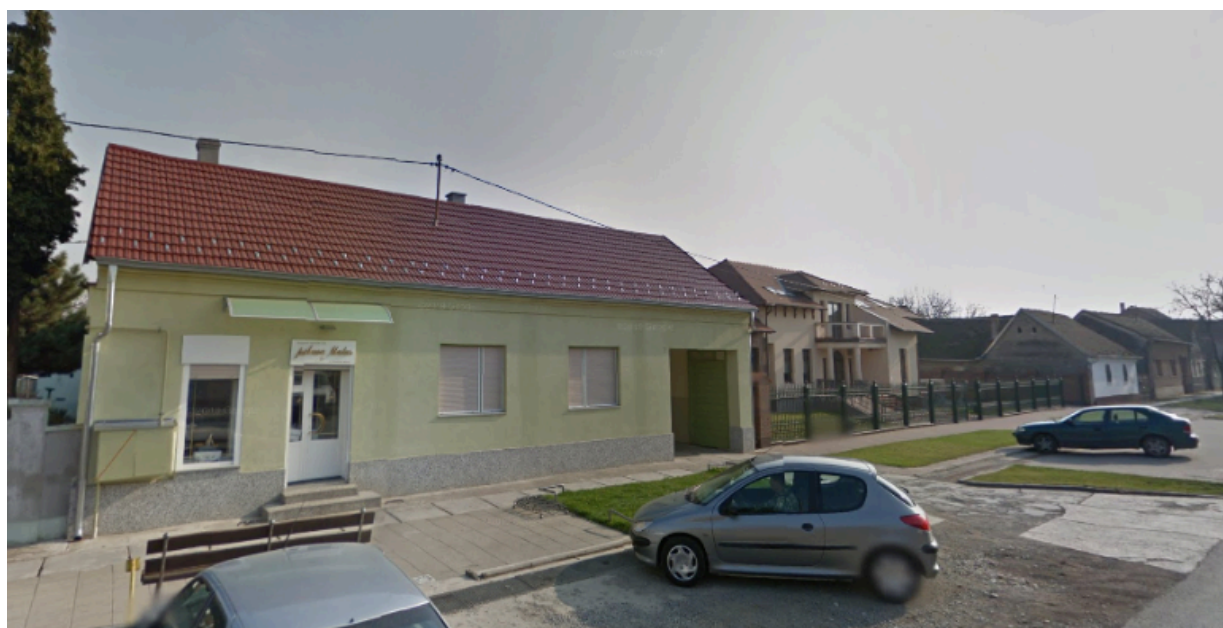
Slike 18 i 19. Tradicijske kuće u Mohovu (izvor: Kovač, 2019:34-35)

Otok

Otok se ističe kao jedini grad među odabranim primjerima te danas broji nešto više od 7700 stanovnika. Smješten je u Vukovarsko-srijemskoj županiji, točnije u zapadnom dijelu Srijema te kao jedan od svega nekolicine gradova tog područja predstavlja važno središte za potencijalni razvoj agroturizma i etnoturizma. Podjednako je udaljen od nekolicine gradova (Vukovar, Županja, Vinkovci) te ima relativno dobar geografski položaj unutar regije, kao i prometnu infrastrukturu. Poznato je da je Otok kao naselje postojao još u 13. stoljeću kada se spominje pod imenom „Ottok”, „Ocak” i „Otock”. Spominje se i u 14. stoljeću kada Papa šalje svoje izaslanike da posjete ove krajeve. Kroz povijest se Otok isticao kao trgovačko središte zbog dobrog geografskog položaja te je opstao i tijekom vladavine Turaka. Prema narodnim pričama spominje se da je naselje dobilo ime jer je dugo kroz povijest bilo okružena šumama i kopnenim vodama, nalik na otok. Poznato je i da

je tijekom 18. stoljeća došlo do premještanja naselja te novi Otok uključuje više obitelji, kuća i domaćinstva nego stari. Područje Otoka isticalo se još kroz povijest svojim obilnim pašnjacima, livadama i šumama.

U Otoku se kroz povijest kao osnovni oblik organiziranosti društvenog i obiteljskog života isticala kućna zadruga, što nije neobično s obzirom na to da su kućne zadruge općenito jedna od karakteristika vukovarskog područja ruralnog graditeljstva. U samom naselju se svakako ističe Ulica Vladimira Nazora u kojoj nalazimo nekolicinu značajnijih i reprezentativnijih primjera tradicijskog graditeljstva, primjerice u kući na adresi Ulica Vladimira Nazora 49 ističe se jedan veoma rijedak pozitivan primjer (Galiot Kovačić, 2008:256). Naime, na tradicijskoj građevini na spomenutoj adresi je dovršena obnova koja je sufinancirana od strane Ministarstva kulture s namjerom da se javnosti prezentira spomenuti tradicijski sklop. To se prvenstveno odnosi na suvaru kako bi se očuvala tradicija mljevenja žita, ali i na obnovu mlina koji je danas jedini obnovljeni mlin svog tipa na prostoru cijele jugoistočne Europe (Galiot Kovačić, 2008:257). U obnovljenoj tradicijskoj kući je danas prezentirana zbirka etnografskih, povijesnih i kulturnih predmeta koji pokušavaju domaćoj, ali i široj javnosti prezentirati tradicijsko graditeljstvo, tradicijski način života te baštinu i nasljeđe ovog ruralnog kraja. Zbirka je smještena djelomično u suvari te djelomično u dvorištu, a moguće je razgledati i mlin na konjski pogon koji je obnovljen i u funkciji. Ulaznice za ovaj tradicijski objekt su besplatne, što dodatno potiče rad na edukaciji i širi interes javnosti.

Slika 20. Ulični niz u Otoku - primjer narušavanja sklada modernom gradnjom

(izvor: Instant Street View, <https://www.instantstreetview.com/>, 20. srpnja 2022.)

Babina Greda

Babina Greda je općina u Vukovarsko-srijemskoj županiji koja broji nešto više od 2700 stanovnika. Ime naselja potiče od riječi *bab* odnosno kamen, što nam mnogo govori o dostupnom i korištenom materijalu tradicijskog graditeljstva ovog naselja. Poznata povijest Babine Grede datira se još u 13. stoljeće kada se u nekim dokumentima doduše spominje tek kao „Greda”. Kroz povijest je djelomično bila pod vlasti Mađara te se spominje kao „Babagerenda” koji je i danas službeni mađarski prijevod imena grada. U ovom naselju ističe se tradicijski objekt na adresi Ulica Mijata Stojanovića 212. Ova je tradicijska kuća stekla poseban status s ciljem prezentacije i promocije različitih kulturnih sadržaja i baštine te ovdje nalazimo pozitivan primjer prezentacije tradicijskog graditeljstva, u kući Ane Verić, koja se smatra i zaštićenim kulturnim dobrom. Radi se o zbirci visoke kvalitete i značaja u vlasništvu Ane Verić koja između ostalog uključuje i značajne primjere naivnog slikarstva, knjige poezije i etnodokumentarne zapise. Ipak, ova zbirka još uvijek nije otvorena za javnost pa sukladno tome nisu omogućeni posjeti (Galiot Kovačić, 2008:259) što je ostalo aktualno i do danas, a na čemu bi trebalo dalje raditi s ciljem unaprjeđenja edukacije i prezentacije tradicijskog graditeljstva i baštine široj javnosti. Sukladno tome možemo reći da i ovaj tradicijski objekt predstavlja pozitivan primjer prezentacije i popularizacije tradicijskog graditeljstva s obzirom na to da mu je dodijeljena financijska potpora unatoč činjenici da zbirka još uvijek nije spremna za prezentaciju javnosti, no velik je pomak i činjenica da se na tome radi te da postoji želja i volja za edukacijom lokalnog stanovništva.

Slika 21. Ulični niz u Babinoj Gredi

(izvor: Instant Street View, <https://www.instantstreetview.com/>, 20. srpnja 2022.)

5. DISKUSIJA

Općenito se tradicijsko graditeljstvo vukovarskog područja može povezati s kulturnim, društvenim, nacionalnim i etničkim identitetom te ono za seljake predstavlja mnogo više od tek materijalnog dobra. Upravo se u ovakvim tradicijskim objektima često može vidjeti utjecaj hrvatske kulture i hrvatskog nacionalnog identiteta, kao i vrijednosti hrvatskog društva kroz povijest. Seoske vrijednosti danas u većini slučajeva nažalost propadaju te sve češće u potpunosti nestaju. Iako su promjene i transformacije sela nužne i neizbježne, one ne bi trebale uključivati nestanak ruralnih vrijednosti (Jurišić, 1991:44) poput iskrenosti, skromnosti, poštenja i jednostavnosti.

Jedine prostorije i objekti koje nalazimo u svim od prva četiri navedenih primjera (Tompojevci, Berak, Svinjarevci, Petrovci) su sobe, zahod, štala i bunar. Iako bi bilo za očekivati da će se u svim primjerima pronaći i prostorija poput kuhinje, to ovdje nije slučaj s obzirom na to da je odabrani tradicijski objekt u Petrovcima korišten kao Etnografska zbirka, a ne kao stambeni objekt. Sukladno tome, kuhinju pronalazimo u sva preostala tri primjera, kao i ambar, trijem, pušnicu, podrum i svinjac, dok ljetnu kuhinju nalazimo u samo dva objekta (Tompojevci i Berak), kao i šupu (Berak i Petrovci). U Tompojevcima nalazimo objekte poput boravka, ostave, garaže i kokošinjca, koje ne nalazimo niti u jednom od preostala tri primjera, dok u Petrovcima pak nalazimo čitav niz objekata koje drugi primjeri ne uključuju s obzirom na to da se radi o objektu koji nije namijenjen za stanovanje - priklet, gnojnica, bočna kuhinja, kolnica, „hiža”, zadnja „hiža” i robotna „hiža”. Svinjarevci su pak jedinstveni po špajzi, čardaku i kukurušnjaku, a Berak po kačari i ganaku. Ovakvi rasporedi nisu neuobičajeni s obzirom na to da se u vrijeme nastanka ovih tradicijskih objekata najčešće koristio regulacijski ili prostorni plan za pojedine kuće, odnosno za selo u cjelini.

Ako zanemarimo sobe i zahod koji su standardni dio gotovo svake građevine, možemo zaključiti da se među ovim različitim prostorijama prvenstveno ističu štala i bunar koje nalazimo u svakom od ova četiri primjera. To nije neobično s obzirom na to da je štala bilo od velikog značaja za svaki tradicijski objekt bez obzira je li stamben ili gospodarski, kao i bunar koji je bio sastavni dio dvorišta svake tradicijske građevine te mu je obično bila pridana posebna pažnja pri izgradnji te se primarno kao materijal koristila cigla. Nadalje, među tri stambena primjera (Tompojevci, Berak, Svinjarevci) ističe se prvenstveno uporaba ambara, što ponovno nije iznenađujuće s obzirom na to da je ambar za sakupljanje žita te je obično zauzimao veoma istaknuto i središnje mjesto unutar dvorišta. Uporaba dvorišta i gospodarskih objekata općenito je karakteristika vukovarskog tradicijskog graditeljstva s obzirom na to da najčešće objekti uključuju poljoprivredna zemljišta i pašnjake.

Iduća četiri odabrana primjera (Tovarnik, Bapska, Šaregrad, Mohovo) također se mogu grupirati zajedno te se među njima ističe Tovarnik kao općinsko središte koje posjeduje određene sadržaje poput bankomata, benzinske stanice i kioska za razliku od primjerice Bapske, Šaregrada i Mohova (Kovač, 2019:16). Ova naselja svakako su povezana i u geografskom i u estetskom smislu s obzirom na to da se sva nalaze u okolici grada Iloka te u njima nalazimo zanimljive i međusobno usporedne primjere tradicijskog graditeljstva, prvenstveno u stambenim kućama koje se nerijetko ističu dekoriranim i ukrašenim pročeljima te pri tome dolazi do isticanja svakog pojedinog objekta unutar zajedničkog uličnog niza. Pravilni raspored naselja također je obilježje ovih primjera pa tako u njima najčešće nalazimo ulice koje se sijeku pod pravim kutem i organizirane tlocrte. Kao i kod ostalih tradicijskih građevina, na ovim je objektima vidljiva izrazita funkcionalnost i jednostavnost, odnosno stavljanje naglaska na uporabnu vrijednost kuće za obitelj, selo ili zajednicu.

Posljednja dva odabrana primjera (Otok i Babina Greda) posebni su po tome što za razliku od svih prethodnih primjera posjeduju određene etnološke, povijesne ili kulturne zbirke te su barem na takav način prezentirani javnosti. Iako je posjet trenutno moguć samo jednome od njih, činjenica da se radi na prezentaciji navedenih zbirka je izrazito pozitivan i rijedak primjer dobre prakse očuvanja tradicijskog graditeljstva u Hrvatskoj. Stoga bi ovi primjer trebali poslužiti kao uzor za pokušaj očuvanja tradicijskih građevina i njihove baštine tako da se ponovno vrate u funkciju, čak i ako to ponekad znači pretvaranje stambenog objekta u muzejski ili galerijski.

Većina seoskog stanovništva u ruralnim dijelovima Hrvatske, a posebice u Slavoniji i u vukovarskoj regiji, živi u naseljima s nižim indeksima razvijenosti te se ne može očekivati da će biti u mogućnosti financijski se pobrinuti za obnovu tradicijskih objekata koja bi uključivala adekvatnu obnovu s ispravnim materijalima i tehnikama. Nadalje, ako bi takve financijske mogućnosti i postojale, kod većine stanovništva ruralnih područja još uvijek treba raditi na jačanju svijesti o važnosti, nasljeđu i kulturi tradicijskog graditeljstva. Stoga je važno raditi na educiranju i informiranju šire javnosti o značaju tradicijskog graditeljstva te vrijednosti i značaju seoske baštine, odnosno seoske arhitekture. Tradicijsko graditeljstvo i ruralno nasljeđe treba se stoga promatrati kao dio seoske zajednice i seoskog okoliša te je nužno pronaći im novu funkciju ako izvorna funkcija više nije potrebna ili aktualna u suvremenom društvu. Kroz plansku izgradnju postalo bi mnogo lakše zaštititi pojedine objekte od propadanja i oštećenja, ali ih istovremeno i revitalizirati i obnoviti njihov značaj (Laszlo, 1982:27). No, nije moguće govoriti o revitalizaciji ili prenamjeni na lokalnoj razini ako obuhvaćena ruralna zajednica nema ni adekvatnu prometnu infrastrukturu, elektrifikaciju

ili vodoopskrbu (Šarić Žic, 2004:42) koja bi ju povezivala s okolnim mjestima, stoga je potrebno provesti šire promjene kao preduvjet za obnovu i očuvanje tradicijskog graditeljstva.

Razvitak seoskog turizma, odnosno ekoturizma, agroturizma i etnoturizma bio bi značajan ne samo za lokalnu seosku zajednicu, već i za širi kontekst Hrvatske kao članice Europske unije. Ruralno područje Vukovarsko-srijemske županije danas je relativno nerazvijeno te predstavlja potencijal za razvitak seoskog turizma, no kako bi se takvo što realiziralo potrebno je aktivno i sustavno raditi na izgradnji ovog oblika turizma na razini države, odnosno Europske Unije kako bi se osigurao adekvatni financijski poticaj. S obzirom na to da je tradicijsko graditeljstvo od velikog značaja i doprinosa ne samo za kontekst lokalnog graditeljstva već i za lokalnu tradiciju nekog mjesta i mještana, potrebno je raditi na njegovoj popularizaciji i edukaciji.

Važno je naglasiti da kada se govori o značaju i specifičnostima hrvatske tradicijske baštine, prvenstveno se ne govori o samo fizičkom značaju ovih gradnji već i o njihovom emocionalnom, simboličkom, sociološkom i vrijednosnom značaju. Tradicijske gradnje su u tom smislu značajne i za ekologiju ruralnih krajeva i njihove baštine, kulture, geografije i povijesti zbog specifične uporabe materijala i različitih tipova graditeljstva. Nadalje, postoji i određeni udio pojedinaca koji nisu dio lokalnog stanovništva, a povremeno borave u ruralnim krajevima Hrvatske. Radi se prije svega o turistima, ali i stranim državljanima koji posjeduju vlastite nekretnine (prije svega vikendice) u ovim krajevima. Bez obzira o kojem se slučaju radi, može se jasno zaključiti da su mnogi pojedinci prepoznali prednosti makar povremenog boravka u ruralnom krajoliku i ambijentu (Černelić i Rajković, 2007:248) poput tradicionalnog i jednostavnijeg načina života, čisteg i nezagađenog zraka i vode, udaljenosti od velikih gradova i tvornica, prirodna hrana i mnogi drugi. Sukladno tome, činjenica da mnogi pojedinci koji ne žive u ruralnim krajevima svejedno imaju potrebu povremeno njih posjećivati ili čak u njima i duže boraviti jasno upućuje na mogućnost razvitka ruralnog turizma, odnosno ekoturizma, agroturizma, etnosela i sličnog. Iako se ponekad agroturizam, ekoturizam ili etnoturizam spominju kao adekvatna rješenja prenamjene objekata kako bi ih se spriječilo od potpune devastacije, postoje indikacije da takvi oblici turizma ipak ne bi funkcionirala na našem području s obzirom na to da i dalje u ovom kontekstu nisu dovoljno jasno definirani ciljevi, vrijednosti ili načini ostvarenja (Šarić Žic, 2004:42).

6. ZAKLJUČAK

U današnjem društvu i svakodnevnom životu sve češće dolazi do ubrzanih procesa poput globalizacije i urbanizacije te sukladno tome raste pritisak da se dostupan prostor iskoristi u

građevinske svrhe (Jurišić, 1991:44). Samim time sve češće dolazi do uništavanja nasljeđa tradicijskog graditeljstva te ovaj tip graditeljstva gubi na vrijednosti svoje baštine, a dolazi i do zagađenja i uništenja prirode i prirodnih dobara u ruralnom području dok država ne pruža njihovu adekvatnu skrb ni obnovu. Sve je češće prisutan i trend nedovoljnog i neadekvatnog očuvanja današnjeg stanja tih tradicijskih objekata te se oni često pregrađuju ili obnavljaju prema trenutačnom raspoloženju vlasnika čime se briše dio same tradicijske baštine (Alaupović-Gjeldum, 1992:159). U tom smislu tradicijska arhitektura je veoma značajna kao svojevrsni povijesni dokument načina života ruralne zajednice i ljudi tog kraja kroz primjerice tlocrte povijesnih gradnji. Sukladno tome, javlja se i važnost očuvanja takvih gradnja zbog očuvanja seoskog identiteta te jačanja svijesti o vrijednosti i specifičnosti ruralnog načina života.

Stoga možemo reći da osnovni cilj nije samo zaštita objekta, već i popularizacija, revitalizacija, konzervacija, edukacija te vraćanje vrijednosti i identiteta seoskih zajednica i pojedinca u društvu (Jurišić, 1991:44). S obzirom na to da s procesom modernizacije raste i pritisak da se prostor za život iskoristi maksimalno i intenzivno, priroda i okoliš sve češće bivaju zanemareni te dolazi do onečišćenja vode, pada kvalitete pitke vode, problema s gomilanjem i odvozom smeća i sl. U tom kontekstu možemo govoriti ne samo o ugrožavanju objekata tradicijskog graditeljstva, već i puno širih pojmova poput kulturnog krajolika Hrvatske. Stoga je neophodno konstantno promovirati i raditi na očuvanju ambijentalnih vrijednosti ruralnih područja (Šarić Žic, 2004:42), no istovremeno i inzistirati na modernizaciji i osuvremenjivanju istih objekata kako bi se adekvatno uklopili u suvremeno društvo.

Tijekom posljednjih nekoliko desetljeća sve je češće primijećen trend ubrzane urbanizacije u Hrvatskoj, odnosno masovno iseljavanje seoskog stanovništva u veće gradove, a posebice u Zagreb. S druge strane, Zagreb i ostali veći hrvatski gradovi rastu i razvijaju se do te mjere da to nerijetko ostavlja i negativne posljedice poput rasta cijena nekretnina i prenapučenosti. Kada se govori o planskoj izgradnji, prvenstveno se i dalje govori o gradovima te seoska područja najčešće ostaju zanemarena. Upravo zbog zanemarivanja ruralnih područja ponekad dolazi do socijalne, ekološke i privredne štete kao posljedice nedostatka planiranja i planskih izgradnji (Laszlo, 1982:27).

Jasno je da tradicijske kuće posjeduju veliku vrijednost u kontekstu kulture i baštine sela odnosno seoskog stanovništva sve češće bivaju zanemarene, uništene ili obnovljene na neadekvatan način i s neadekvatnim modernim materijalima koji ne odgovaraju suvremenim potrebama gradnje i stanovanja. Primarni cilj ovoga rada stoga je bio ukazati na povezanost i značaj između seoske zajednice i seoske arhitekture na primjeru sela vukovarske regije s obzirom na njezine specifičnosti

u kontekstu hrvatskog tradicijskog graditeljstva. Veliki problem koji se javlja jest i nedovoljna uporaba objekata tradicijskog graditeljstva u suvremenom društvu te oni danas u većini slučajeva ostaju zanemareni te na posljetku iz tog razloga i propadaju. Jedan od najboljih načina očuvanja građevina općenito jest osigurati njihovu funkciju, čak i ako to znači da se moraju prenamijeniti. Na taj se način starije građevine uspijevaju očuvati i ukomponirati u suvremeni život zajednice te se istovremeno javlja svijest o vrijednosti ovih objekata i njihove kulturne baštine. No, suvremeni ekonomski i tehnološki razvoj dovodi do promjene u moralnim vrijednostima sela te se sve češće javlja financijski pritisak kako bi se iskoristilo maksimalno moguće slobodnog prostora i/ili zemlje, pri tome najčešće zanemarujući vrijednosti i očuvanje baštine tradicijskog graditeljstva. Te moralne vrijednosti prvenstveno se odnose na osobine poput jednostavnosti, funkcionalnosti ili iskrenosti koje često nalazimo u tradicijskim gradnjama. Kada i dolazi do obnove u ruralnim područjima, ona je najčešće financijski motivirana te se naglasak ne stavlja na očuvanje individualnog i likovnog izražaja objekata, kao ni na značaj tradicijskog graditeljstva unutar seoskih zajednica. Stoga se tradicijsko graditeljstvo spomenutih vukovarskih sela prvenstveno treba promatrati kao dokaz i ostatak seoskog načina života i načina gradnje kroz povijest, što ga čini iznimno važnim dijelom ruralne kulture i njegovog nasljeđa.

Tradicijsko graditeljstvo predstavlja važnu pojavu u ruralnim područjima ne samo u kontekstu graditeljstva, već prije svega i u kontekstu tradicije. Samim time veže se uz nekolicinu društvenih i humanističkih disciplina, no i za ruralnu sociologiju, odnosno sociologiju obitelji i religije. S razlogom se naziva i pučko, narodno odnosno seosko graditeljstvo s obzirom na to da se veže uz važan dio baštine i kulturnog odnosno nacionalnog identiteta unutar seoske zajednice. Kroz izučavanje tradicijskog graditeljstva moguće je pratiti i promjene na selu, odnosno u strukturi društva i zajednice na selu.

Ipak, danas i dalje dolazi do zanemarivanja arhitektonskih, antropoloških, kulturnih, povijesnih, etnoloških, povijesnih i umjetničkih vrijednosti tradicijskog graditeljstva u ovim selima, no i u ostatku vukovarske regije. Zbog njihove devastacije i neodržavanja mnogi se više ne mogu promatrati kao spomenici već isključivo kao ruševine, fragmenti ili eventualno kao izmijenjeni ili iskrivljeni stambeni objekti bez pripadajućih gospodarskih objekata na imanju. Važno je uzeti u obzir i novonastale društvene i ekonomske čimbenike suvremenog društva te ubrzane procese poput urbanizacije, razvoja tehnologije, depopulacije sela i devastacije objekata i baštine tradicijskog graditeljstva. Kao moguće rješenje stoga se nameće ideja lokalnih muzeja koji bi mogli imati značajnu ulogu u očuvanju i revitalizaciji tradicijskog graditeljstva s obzirom na to da su upoznati s

problemima i prostorom lokalne zajednice te bi se moglo raditi na edukaciji i popularizaciji tradicijskog graditeljstva među lokalnom i seoskom zajednicom. Nužno bi svakako bilo jače djelovati po tom pitanju od strane državne, lokalne ili regionalne vlasti kako bi se osigurali adekvatni poticaji, ali i edukacija i podizanje svijesti lokalnog stanovništva. Ruralna područja i njihove zajednice danas se sve češće i sve brže mijenjaju s obzirom na ovakve demografske promjene, a tu je i širenje i razvitak seoskog turizma. Danas ti objekti sve češće propadaju ili pak nisu adekvatno zbrinuti i održavani, a kada i dođe do njihove konzervacije i restauracije, najčešće se i one neadekvatne i loše izvedene te se fokus stavlja na financije, a ne na očuvanje seoske baštine te u većini slučajeva nestaju vrijedni elementi njezinog likovnog izričaja. U današnjem suvremenom društvu nerealno je stoga za očekivati da će ruralni prostori biti u mogućnosti sami se brinuti oko revitalizacije i obnove tradicijskih objekata bez adekvatnih mjera poticaja.

7. POPIS LITERATURE

- 1) Alaupović-Gjeldum, D. (1992) O nekim osobitostima tradicijskog graditeljstva Makarskog primorja. *Etnologica Dalmatica*, 1: 151 - 160.
- 2) Alaupović-Gjeldum, D. (1993) Tradicijsko graditeljstvo sela Ričica kod Imotskog. *Studia ethnologica Croatica*, 5: 117-140.
- 3) Bojanić Obad Šćitaroci, B. (1997) *Tradicijsko graditeljstvo otoka Hvara: naselja i arhitektura središnjeg dijela otoka*. Zagreb: Epoha, Šćitaroci d.o.o.
- 4) Cifrić, I. i Trako Poljak, T. (2014) Baština čovječanstva - održanje, korištenje i stvaranje. *Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke*, 6 (7): 25-36.
- 5) Černelić, M. i Rajković, M. (2007) Mogućnosti revitalizacije tradicijske baštine na području Krivoga puta u senjskom zaleđu. *Studia ethnologica Croatica*, 19: 245-268.
- 6) Demonja, D. i Baćac, R. (2012) Baština i tradicija u oblikovanju turističke ponude na ruralnom prostoru Hrvatske. *Podravina*, 11 (21): 205-218.
- 7) Demonja, D. i Baćac, R. (2013) Ruralna graditeljska baština u funkciji turističke ponude Hrvatske. *Podravina*, 12 (23): 133-149.
- 8) Đaković, B. i Horvat, M. (2000) Tradicijsko pučko graditeljstvo na Baniji. *Etnološka tribina*, 23 (30): 113-130.
- 9) Galiot Kovačić, J. (2008) Kulturni turizam u selima krajnjeg istoka Hrvatske, stanje i perspektive - jedan etnološki pogled. *Acta turistica nova*, 2 (2): 249-267.

- 10) Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje (2022) Natuknica "tradicija". URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61966> (24.09.2022.)
- 11) Jurišić, S. (1991) Popularizacija vrijednosti narodnog graditeljstva. *Muzejski vjesnik: glasilo muzejskog društva sjeverozapadne Hrvatske*, 14: 44-46.
- 12) Kovač, D. (2019) *Tradicijska arhitektura Srijema - zaštita i očuvanje u suvremenom kontekstu* (diplomski rad). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za entologiju.
- 13) Kranjčević, J. (1999) Prilog poznavanju prostornog planiranja ruralnih prostora/sela u Hrvatskoj od sredine XIX. do sredine XX. st. *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, 1(17): 1-24.
- 14) Kranjčević, J. i dr. (2014) *Regionalni razvoj, razvoj sustava naselja, urbani i ruralni razvoj i transformacija prostora*. Zagreb: Institut za turizam, Hrvatski zavod za prostorni razvoj.
- 15) Laszlo, Ž. (1982) Prostorno planiranje i tradicijsko graditeljstvo. *Informatica museologica*, 13 (3-4): 27-28.
- 16) Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije (2018a) *Indeks razvijenosti*. URL: <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/regionalni-razvoj/indeks-razvijenosti/112> (02.05.2022.)
- 17) Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije (2018b) *Vrijednosti indeksa razvijenosti i pokazatelja za izračun indeksa razvijenosti prema novom modelu izračuna na županijskoj razini (razdoblje 2014.-2016.)*. URL: [https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages//O%20ministarstvu/Regionalni%20razvoj/indeks%20razvijenosti//Vrijednosti%20indeksa%20razvijenosti%20i%20pokazatelja%20za%20izračun%20indeksa%20razvijenosti_jedinice%20područne%20\(regionalne\)%20samouprave.pdf](https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages//O%20ministarstvu/Regionalni%20razvoj/indeks%20razvijenosti//Vrijednosti%20indeksa%20razvijenosti%20i%20pokazatelja%20za%20izračun%20indeksa%20razvijenosti_jedinice%20područne%20(regionalne)%20samouprave.pdf) (02.05.2022.)
- 18) Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije (2018b) *Vrijednosti indeksa razvijenosti i pokazatelja za izračun indeksa razvijenosti prema novom modelu izračuna na županijskoj razini (razdoblje 2014.-2016.)*. URL: https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages//O%20ministarstvu/Regionalni%20razvoj/indeks%20razvijenosti//Vrijednosti%20indeksa%20razvijenosti%20i%20pokazatelja%20za%20izračun%20indeksa%20razvijenosti_jedinice%20lokalne%20samouprave.pdf (02.05.2022.)
- 19) Moslavac, S. (1991) Ruralna arhitektura u Crkvenoj ulici u Kutini. *Muzejski vjesnik: glasilo muzejskog društva sjeverozapadne Hrvatske*, 14: 46-50.

- 20) Moslavac, S. (2011) Tradicijsko graditeljstvo Moslavine. *Kaj: časopis za književnost, umjetnost, kulturu*, 44 (216): 91-100.
- 21) Muraj, A. (1998) Seoski kućni prostor u zrcalu rituala. *Etnološka tribina*, 28 (21): 45-58.
- 22) Sitta, S. (1991) Osnovne karakteristike narodnog graditeljstva u Međimurju. *Muzejski vjesnik: glasilo muzejskog društva sjeverozapadne Hrvatske*, 14: 53-54.
- 23) *Službeni glasnik: službeno glasilo grada Vukovara* (2013) Izvješće o stanju u prostoru Grada Vukovara za razdoblje od 2009.-2012. godine. URL: https://www.vukovar.hr/images/stories/files/uon/sluzbeni_vjesnik/2013-02.pdf (02.05.2022.)
- 24) Somek, P. (2013) Tradicijski način gradnje ruralnih objekata u Podravini. *Podravina*, 12 (23): 52-69.
- 25) Šarić Žic, I. (2004) Tradicijsko graditeljstvo senjskog zaleđa: osvrt konzervatora. *Studia ethnologica Croatica*, 16: 33-46.
- 26) Šarić Žic, I. (2006) Prikaz tradicijskog graditeljstva na području Krivog puta. *Senjski zbornik*, 33: 353-376.
- 27) Šunjić, M. i Tabain, I. (2021) Vrtujci i picuni. *Lanterna: časopis za kulturu*, 4: 34-57.
- 28) Vlahović, S. (2009) Tradicijska etno kuća iz Varaždinskih toplica: konzervatorsko-restauratorski radovi obnove krovišta etno kuće 2006. i 2007. godine. *Kaj: časopis za književnost, umjetnost, kulturu*, 42 (210): 91-98.
- 29) Vukovarsko-srijemska županija (2011). URL: https://www.vusz.hr/Cms_Data/Contents/VSZ/Folders/dokumenti/upravni2/~contents/VTU276UCVPCTXS2C/analiza-stanja---nacrt.pdf (02.05.2022.)
- 30) Zoričić, P. (2009) Narodna baština u službi turizma – primjer ruralne etno-turističke ponude Etnoland „Dalmati“, Pakovo Selo. *Ethnologica Dalmatica*, 18: 67-92.
- 31) Živković, Z. (2013) *Hrvatsko tradicijsko graditeljstvo*. Zagreb: Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine.
- 32) Živković, Z. (2014) Tradicijsko graditeljstvo Dalmacije. *Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke*, 6 (7): 487-497.
- 33) Živković, Z. (2015) *Tradicijska kamena kuća dalmatinskog zaleđa: priručnik za obnovu i turističku valorizaciju*. Zagreb: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova.

8. POPIS SLIKOVNIH PRILOGA

1. Živković, Z. (2013) *Hrvatsko tradicijsko graditeljstvo*. Zagreb: Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, str. 81.
2. Živković, Z. (2013) *Hrvatsko tradicijsko graditeljstvo*. Zagreb: Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, str. 83.
3. Živković, Z. (2013) *Hrvatsko tradicijsko graditeljstvo*. Zagreb: Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, str. 86.
4. Živković, Z. (2013) *Hrvatsko tradicijsko graditeljstvo*. Zagreb: Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, str. 87.
5. Izvorna slika (autor: I. Rogač)
6. Živković, Z. (2013) *Hrvatsko tradicijsko graditeljstvo*. Zagreb: Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, str. 98.
7. Instant Street View <https://www.instantstreetview.com/> (snimila: I. Rogač, 20. srpnja 2022.)
8. Živković, Z. (2013) *Hrvatsko tradicijsko graditeljstvo*. Zagreb: Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, str. 100.
9. Instant Street View <https://www.instantstreetview.com/> (snimila: I. Rogač, 20. srpnja 2022.)
10. Instant Street View <https://www.instantstreetview.com/> (snimila: I. Rogač, 20. srpnja 2022.)
11. Živković, Z. (2013) *Hrvatsko tradicijsko graditeljstvo*. Zagreb: Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, str. 101.
12. Instant Street View <https://www.instantstreetview.com/> (snimila: I. Rogač, 20. srpnja 2022.)
13. Živković, Z. (2013) *Hrvatsko tradicijsko graditeljstvo*. Zagreb: Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, str. 104.
14. Instant Street View <https://www.instantstreetview.com/> (snimila: I. Rogač, 20. srpnja 2022.)
15. Kovač, D. (2019) *Tradicijska arhitektura Srijema - zaštita i očuvanje u suvremenom kontekstu* (diplomski rad). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za entologiju, str. 18.
16. Kovač, D. (2019) *Tradicijska arhitektura Srijema - zaštita i očuvanje u suvremenom kontekstu* (diplomski rad). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za entologiju, str. 20.
17. Kovač, D. (2019) *Tradicijska arhitektura Srijema - zaštita i očuvanje u suvremenom kontekstu* (diplomski rad). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za entologiju, str. 34.

18. Kovač, D. (2019) *Tradicijska arhitektura Srijema - zaštita i očuvanje u suvremenom kontekstu* (diplomski rad). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za entologiju, str. 35.
19. Kovač, D. (2019) *Tradicijska arhitektura Srijema - zaštita i očuvanje u suvremenom kontekstu* (diplomski rad). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za entologiju, str. 34.
20. Instant Street View <https://www.instantstreetview.com/> (snimila: I. Rogač, 20. srpnja 2022.)
21. Instant Street View <https://www.instantstreetview.com/> (snimila: I. Rogač, 20. srpnja 2022.)

9. SAŽETAK

Tradicijsko graditeljstvo je pojava od velikog značaja za ruralna područja Hrvatske. Radi se o tipu graditeljstva u kojem su graditelji sami seljaci, a njegova specifičnost jest usmena predaja, odnosno prenošenje vještina i znanja bez posredovanja knjiga, nacрта i tlocrta. Tradicijsko graditeljstvo definirala je uporaba i obrada materijala, odnos građevine s prirodom i okolinom te oblikovanje građevine. Hrvatska je posebice zanimljiva u kontekstu tradicijskog graditeljstva zbog specifičnog geografskog položaja u kojem se miješaju različiti geografski utjecaji (alpski, mediteranski, jadranski, panonski, dinarski) te dolazi do različitih tipova tradicijskog graditeljstva u malom geografskom području. Tradicijsko graditeljstvo definirali su i društveni čimbenici poput gospodarstva, prometna infrastruktura, politički i socijalni sistemi, obitelj i religija. Posebice je bitan utjecaj obitelji za područje Hrvatske, primjerice kućne zadruge. Gospodarska djelatnost sela utječe na formiranje građevine i na sadržaj vrta i okolice ovisno o potrebi kućanstva. Nadalje, posebnost tradicijskog graditeljstva u vukovarskom području jest utjecaj kućnih zadruga na formiranje građevina, ali i planska izgradnja sela i specifična pravna povijest. Posebna se pozornost posvećuje selima iz vukovarskog područja zbog njihovih specifičnosti: Berak (uske parcele), Petrovci (gradnja od naboja i zemlje), Tompojevci (široke parcele) i Svinjarevci (široke parcele). Pri tome treba uzeti u obzir sličnosti i različitosti ovakvih gradnji unutar regije, ali i u odnosu na graditeljstvo ostalih regija. Analizira se međusobni odnos graditeljstva vukovarskog područja s društvenim čimbenicima poput obitelji, religije, prometne infrastrukture i političkih sustava. Razmatraju se specifičnosti tradicijskog graditeljstva kroz analizu određenih sela iz vukovarskog područja te se ukazuje na povezanost s društvenim čimbenicima, kao i važnost unutar hrvatskog društva i ruralnog područja.

Ključne riječi: tradicijsko graditeljstvo, ruralno graditeljstvo, seosko graditeljstvo, ruralna sociologija, tradicijska baština, Vukovar, selo

SUMMARY

Rural architecture is a phenomenon of great importance for rural areas of the Republic of Croatia. It is a type of construction in which the builders are the peasants themselves, and its specificity is oral transmission, ie the transfer of skills and knowledge without the mediation of books, drafts and floor plans. Traditional construction was defined by the use and processing of materials, the relationship of the building with nature and the environment and the design of the building. Croatia is particularly interesting in the context of traditional architecture due to its specific geographical position in which different geographical influences are mixed (Alpine, Mediterranean, Adriatic, Pannonian, Dinaric) and there are different types of traditional architecture in a small geographical area. Traditional construction was also defined by social factors such as the economy, transport infrastructure, political and social systems, family and religion. The influence of families is especially important for the area of Croatia, for example home cooperatives. The economic activity of the village affects the formation of the building and the content of the garden and its surroundings, depending on the needs of the household. Furthermore, the peculiarity of traditional architecture in the Vukovar area is the influence of house cooperatives on the formation of buildings as well as the planned construction of villages and specific legal history. Special attention is paid to the villages from the Vukovar area due to their specifics: Berak (narrow plots), Petrovci (charge and earth construction), Tompojevci (wide plots) and Svinjarevci (wide plots and use of barns). The similarities and differences of such constructions within the region should be taken into account, but also in relation to the construction of other regions. The interrelation of the construction of the Vukovar area with social factors such as family, religion, transport infrastructure and political systems is also analyzed. The specifics of traditional architecture are considered through the analysis of certain villages in the Vukovar area and their connection with social factors is pointed out, as well as the importance within Croatian society and the rural area.

Key words: traditional architecture, traditional construction, rural architecture, rural sociology, Vukovar area, countryside